

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**R. P. Richardi Arsdekin Soc. Jesu Sac. Theol. Professoris.
Theologia Universa**

Archdekin, Richard

Dilingae, 1687

Tractatus V. De Jure, Præceptis, Peccatis, Et Legibvs.

urn:nbn:de:hbz:466:1-38477

TRACTATUS QUINTUS
DE
PRÆCEPTIS
ET PECCATIS,
JUSTITIA
ET JURE.

SVMMVLA. Principia tam speculativa, quam practica ad hac pertinentia. Cap. 1. De primo Decalogi præcepto Charitatis Dei, & proximi. Cap. 2. De pertinentibus ad 2. Præceptum blasphemia, juramento, voto &c. Cap. 3. Ad Tertium Præceptum, Fæsta, jejunia &c. Cap. 4. Obligatio parentum ad liberos, & contra.

De JUSTITIA & Jure, cum ceteris Præceptis, de Furto, Rapina, Fama &c. De Contractibus, Donatione, Promissione, Commodato, Deposito, Mutuo, Usura, Emptione, Venditione, Simonia, Testamenti, Restitutione per plures Titulos deducta.

PRINCIPIA DIRECTIVA.

De Præceptis & Peccatis.

DE his, uti & de Peccato originali, Legibus &c. Principia Speculativa tradita sunt supra hujus Tomi 2. Part. 1. Pag. 22. &c. Hic ad Praxim proximè dirigentia præmittimus.

Præceptum & Peccatum sunt inter se correlativa: omne enim peccatum opponitur alicui præcepto, aut juris naturæ, aut juris divini, aut juris humani. Ut transgressio alicujus præcepti censetur esse peccatum Theologicum, aut dignum poenâ ignis æterni, debet peccanti inesse aliqua Dei notitia: quia sine hac non contrahitur malitia illa infinita, quæ oritur ex eo, quod violatio legis sit contra Legislatorem, qui cognoscitur esse dignitatis infinitæ. De modo quo lex aut præceptum directè, aut indirectè violatur; & quando peccata censentur inter se specie, aut numero distincta, dictum est supra Part. 3. Tract. 1. Princ. 17. & Tract. 3. Cap. 2. Ut verò reliqua breviter explicentur.

Dico *Primo*; Præceptum in genere est recta agendorum aut omittendorum ratio. Habet enim se Præceptum per modum regulæ rectæ, à qua dum actiones humanæ per excessum aut defectum declinant, peccatum admittitur.

Dividitur primò in *Affirmativum*, quod bonum præcipit, & *Negativum*, quod malum prohibet. Differentia utriusque notanda est, quod præceptum affirmativum obliget quidem semper, sed non pro quovis tempore, v. g. Honorandos esse parentes, semper quidem, sed suo tempore quando res requirit. Negativum verò obliget semper, & pro omni tempore, v. g. non esse furandum, non mœchandum, non occidendum, &c.

Dividitur secundò in præceptum naturale, & positivum. Præceptum naturale est dictum ex nostræ rationis quo per lumen ab auctore naturæ nobis inditum. Hæcimus quid agendum, quid vitandum sit: Quale est, Deum esse colendum: Quod tibi non vis fieri, alteri non esse faciendum: & talia sunt omnia præcepta Decalogi, si diei Sabbarthi cultum excipias.

Præceptum juris positivum est, quod liberà Dei, aut hominum voluntate & auctoritate constitutum est, ut Præceptum Baptistini à Christo, aut Jejunii ab Ecclesiâ indicti.

Quomodo Præceptum aut lex obliget conscientiam concurrente aliquâ ignorantia, metu, dubio, opinione probabilis &c. supra Part. 3. Tract. 1. Princ. 17. hinc inde tradidimus.

Dico *Secundò*; Peccati malitia formalis in voluntariæ præcepti transgressione consistit. Quia malitia formalis peccati sita est in eo, quod voluntas humana Deo subdita liberè recedat à recta norma voluntatis divinæ illi præcipientis aliquid agendum, vel omittendum. Ad hanc autem libertatem præter actum voluntatis, requiritur advertentia intellectus, quæ homo cognoscit de formitate moralem, quæ consistit in recessu à rationis aut omissionis à recta agendi lege & norma Dei sibi constituta, quando poterat actionem potestè omittere.

Hinc profluit prima peccati divisio, in *Commissionem* & *Omissionem*. Peccatum *commissionis* rectè definit S. August. Lib. 22. contra Faust. Cap. 27. Dicitur factum, vel concupitum contra legem æternam: quod indicatur secunda divisio, in Peccata cordis, oris, & operis: peccata cordis dicuntur quæ solâ voluntate complentur, ut odium Dei, invidia &c. oris & operis, sunt ea, quæ etiam in actum externum prodeunt. Peccatum *omissionis* est, quo voluntas prætermittit actum præceptum in sua potestate constitutum.

tum, siue actus sit internus, ut est omisso fidei, aut dilectionis erga Deum; siue externus, ut omisso libera Sacri, aut orationis præceptæ.

Tertio, dividitur peccatum in mortale quod amicitiam cum Deo dissolvit, & Peccatorem constituit reum pœnæ æternæ: & veniale quo nec Deus inimicus redditur, neque supplicii æterni reatus incurritur: quia est peccatum veniale sit offensa Dei, non est tamen contra ipsius legem graviter præcipientem, & sub interminatione amicitia dissolvendæ.

Ut in violatione præcepti mortale à veniali discernatur, consideranda est primò materia, quæ præcipitur aut prohibetur, quæ censetur gravis, si sit necessaria ad charitatem Dei, aut proximi conservandam. Secundò, positâ gravitate materiæ ad mortale requiritur perfectâ deliberatio & plenus voluntatis consensus, quorum defectu fieri potest, ut circa materiam gravem peccatum leve admittatur. Quæ fufius explicantur supra Tract. I. ad Princ. 15. Tertio, notanda sunt quædam, quæ ex genere suo sunt mortalia, qualia sunt plerumque quæ contra virtutes Theologicas, Fidem, Spem, Charitatem directè committuntur. Hinc infidelitas, desperatio, odium Dei, semper sunt mortalia, si adit plena rationis advertentia.

Postremò, hic addo opportunè pro salute animarum, Principium nunquam satis notandum, traditum à Doctore Angelico D. Thoma, Quodlibeto 9. Arte 15. *Omnis questio in qua de peccato mortali queritur, nisi expresse veritas habeatur, periculose determinatur.* Si enim quis vel in uno casu tali supra præceptum obliget, periculum est necentenas animas contra agentes, sine causa in interitum adducat, ut consideranti manifestum est.

Alia de his fufius dedulla, vide supra inter Principia Actuum Humanorum, præcipue de Legibus Pag. 21.

CAPUT PRIMUM.

De Spectantibus ad primum Decalogi Præceptum, Ego sum Dominus Deus tuus &c.

§. I.

De præcepto Charitatis Dei, & Proximi.

DUO dari præcepta Charitatis, Dei, & proximi, pater ex Deuter. Cap. 6. & apud Matthæum Cap. 22. & Luc. Cap. 10. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota mente tua, & ex tota anima tua, & ex totis viribus tuis: Proximum autem sicut teipsum.*

Itaque Præceptum Charitatis requirit, ut Deum diligamus super omnia id est, magis quam omnes res creatas. Sed hoc intelligi debet, secundum majorem estimationem, siue appretiationem Dei, divinæque amicitia: non secundum majorem amoris intensiorem. Quamvis enim deceat, & ad majorem Charitatis perfectionem spectet, ut summum bonum intensius & vehementius amemus, quàm aliâ bona creata, id tamen præcepto dilectionis Dei non continetur: uti cum

communi docet Gabriel, Navarrus, Tilenus, Valensis, Sanchez 2. Moral. Cap. 35. Suarez Part. 3. Tract. 4. Disp. 4. Sect. 4. Num. 7. Atque ita fieri potest sine culpa, ut aliquis tenerius atque intensius amet liberos, uxorem, vel amicum, quàm Creatorem, sic tamen ut animo paratus sit, creaturam illam potius deserere, eoque amicitiam dissolvere, quàm ut cum Deo amicitiam infringat.

Contra legem hanc Charitatis delinquit qui Deum diligit propter mercedem vitæ æternæ tanquam finem absolutè principalem, & causam finalem. Nam hic amor inordinatus est, qui statuit amorem Dei, qui est finis ultimus & principalis, tanquam medium ut merces acquiratur, quæ finis positivè ultimus esse non potest. Licet tamen & ordinatum est diligere Deum propter mercedem vitæ æternæ, tanquam finem minus principalem, & causam ad Dei amorem impellentem: Sicut dicitur in Psalmo 118. *Inclina cor meum ad faciendum justificationes tuas in omni tempore, propter retributionem.*

Esti verum sit cum S. Augustino Lib. de Perfect. justitia, Resp. ad 16. Præceptum de diligendo Deo ex toto corde &c. secundum perfectionem simpliciter dictam, non posse in hac vita impleri: potest tamen ita perfecte impleri sicut ad viatorè pertinet. Ratio prioris partis est, quia diligendi perfectio simpliciter dicta consistit in continua actuali unione voluntatis cum Deo, & omnium actionum in ipsum relatione; talis autem dilectio in impedimentis hujus vitæ mortalis haberi non potest, sed tantum in statu beato vitæ futuræ. Patet secunda pars, Epist. 1. S. Joannis Cap. 2. *Qui servat verbum ejus, verè in hoc Charitas Dei perfecta est.* In hoc enim consistit perfecta Charitas hujus vitæ, ut homo viator finem suum cognoscat, eumque rebus omnibus appreciativè anteponat: & impedimenta salutis, quæ sunt peccata, à se removere studet: & in dies ad Charitatis perfectionem pervenire conetur.

Quamvis agnoscendum non videatur præceptum de singulis actionibus deliberatis ex motivo Charitatis in Deum referendis, ut ostensum est supra Tract. 1. Quæst. 21. §. 2. in fine. Satis tamen recepta est sententia quæ docet, nullum opus hominis justum meritorium esse gloriæ æternæ, aut augmenti justitiæ, nisi aliquo modo vel eliciatur à Charitate, vel ab eadem imperetur, siue id fiat per præsentem Charitatis actum, siue per præteritum, quod est, opus virtute in Deum referri. Ut si proposuisti pecuniam pauperibus propter Deum erogare, etsi postea, nihil de eo cogitans, vi istius propositi pecuniam pauperi largiaris. Quia hic motus libera voluntatis in supremum & ultimum finem est maximè proportionatus gloriæ æternæ, & illius incremento: ut docet D. Thomas 1. 2. q. 114. a. 4. quem sequitur cum aliis Durandus, Bonaventura, Paladanius Bellarminus L. 5. de justit. Cap. 17. ubi hanc sententiam aliis præfert.

Alia est opinio Soti Lib. 3. de Nat. & gratia Cap. 4. Valentia, Barth. Medina &c. qui docent, quod primus actus Charitatis quo homo se, & sua opera consequentia refert in Deum ut summum bonum, & ultimum suum finem supernaturalem, sufficiat ut sequentibus operibus in gratia Dei factis vim merendi tribuat. quamvis ab eo actu nec elicitivè nec imperativè procedant.

Censent denique alii hominem justum quibuscunque bonis operibus mereri gratiæ, & gloriæ augmentum, modò procedant ex motivo aliquo supernaturali,

ut

ut Fidei, aut Spei Theologicæ, etsi nullus præcesserit actus Charitatis. Hanc sententiam tradit Suarez de Fide Diss. 6. Cap. 7. Num. 16. alique, qui eam omnino probabilem iudicant, quamvis prima sit securior & perfectior: adeoque ad illam omnino conitendum, cum probabilitas, sive bona fides, in hac materia non possit sufficere ad meritum, si forte Deus jam decreverit ad illud talem Charitatem requirere.

Sed *Quæstio* difficilis est. Quoniam tempore obliget præceptum affirmativum de Deo ex toto corde, sive super omnia diligendo?

Respondeo, Primò obligare, quando homo usum rationis adeptus, Deum tanquam ultimum finem supernaturalem per lumen Fidei sufficienter cognovit, ut longo tempore non differat Deum voluntate complecti, & omnia sua opera in eum referre. Tempus autem illud moraliter æstimandum est, ut non sit mora notabilis, quæ possit negligentiam arguere, postquam hoc dilectionis Præceptum homini occurrit, aut propositum fuit. De quo parentes, & alii animarum curatores debent suos pueros, ac rudes admonere. Ratio præcepti pro hoc tempore est, Quia ad officium hominis viatoris pertinet ut non multum differat hoc quasi tributum persolvere suo Creatori, ad illum tanquam finem suum ultimum se convertendo, eumque rebus omnibus creatis præferendo: præsertim cum impletio hujus præcepti prærequiratur etiam tanquam necessarium principium, ut serventur leges naturæ in Decalogo contentæ; neque sine illa dispositione iustitia in Baptismo accepta possit longo tempore conservari: neque per bona opera iustitiæ augmentum, & gloria obtineri. Et in hoc consentit D. Thomas 1. 2. *Quæst.* 89. *Art.* 6. Sotus, Bannez, Valencia hic *Disp.* 3. *Quæst.* 19. *Part.* 1. &c.

2. Obligat hoc præceptum in reliquo decursu vitæ quoties tenemur justificari, neque suppetit Sacramentum, aut alia quibus possimus iustitiam adipisci. Patet, quia cum supponatur casus quo tenemur justificari, clarum est nos obligari ad medium illud unicum quo possimus justificationis præceptum adimplere.

3. Ad Charitatis actum obligamur, quoties ingruente gravitatione advertimus periculum impendere, ne v. g. in odium Dei labamur, nisi contrarium divini amoris actum eliciamus. Quia sicut tenemur velle evadere illud periculum, tenemur etiam adhibere medium sine quo nos lapsuros iudicamus.

4. Tenemur etiam in articulo, sive præsentis periculo mortis conari ad eliciendum actum perfectæ Charitatis, sive contritionis in qua illa involvitur. Quia cum ab illo articulo dependeat summi momenti salus æterna, debemus quarere omnem securitatem nobis moraliter possibilem, cum ad justificationem per Sacramenta, & alia media aliquid forte obicis subesse potuerit, ut plures docent.

Sed, an hæc tempora ad implendum Charitatis Præceptum omnibus sufficiant, in vita præsertim plurium annorum, in quibus prædictæ occasiones præcepti adimplendi non occurrerunt?

Respondeo, Tali casu tempora illa non sufficere: quamvis fatear admodum difficile esse hic certum tempus determinare, cum viri doctissimi in eo designando parum conveniant.

5. Dico igitur ulterius, Valdè consentaneum videri, ut teneatur homo adultus saltem singulis Annis actum Charitatis elicere ex vi hujus primi præcepti. Dixi, sal-

tem singulis annis: nolo enim determinare an sapienter teneatur. Ratio congrua quæ hoc suadeat videtur esse. Primò, quod appareat à ratione alienum, ut creatura rationalis quæ toto anno fruitur tantis Dei beneficiis tam naturalibus, quam supernaturalibus, cum spe hereditatis æternæ, tanto tempore negligat Deo persolvere hoc annuum Charitatis tributum, quod novum illi per omnibus actibus esse acceptissimum, & ab eo primò præceptum, & toties inculcatum, etsi persolvendi tempus non expresserit. Sicut rationi maxime dissonum iudicamus, si filius per integram annum negligat optatæ & benefico parenti efficacem internamoris & obsequii affectum exhibere: multo quæ magis si parens præceptum, ut id aliquando præstaret. 2. Quia cum hic Actus debeat esse præcipua Regula, & principium necessitatis nostrarum actionum quibus ad finem ultimum dirigimur, satis docemur illum ultra anni decursum non esse differendum, ne hoc principio tam potenti, tam durissimo tempore destituti, assiduis corruptæ naturæ insidibus succumbamus. 3. Quia Deus per Ecclesiam plerumque Præcepta ad dictum finem constituta ultra anni spatium differre non solet; uti patet in Præcepto sumendi & charitatis, & Confitendi mortalia, quæ singulis annis alligari voluit.

Cæterum de tempore hujus Præcepti explendi quædam nunc habemus salubriter declarata in Decreto Innocentii XI. proscríbente propositionem 5. 6. 7. hæc tenore: *An peccet mortaliter, qui altius diligit Deum semel tantum in vita eliceret, eundem ar more tenemus. Probabile est, ne singulis quidem rigorose consequemur per se obligare præceptum Charitatis erga Deum. Tunc solum obligat, quando tenemur justificari, & non habemus aliam viam, qua justificari possimus.*

Secundum Charitatis præceptum, Dilige Proximum sicut teipsum, non importat æqualitatem amplexus, sed similitudinem, ut sicut nobis cupimus bona tam spiritualia, quam corporalia; ita & proximo ea velimus, quamvis non æquali mensurâ. Per proximum autem intelligitur omnis creatura rationalis; etiam animæ in Purgatorio, non autem demones, aut homines damnati.

Ordo Charitatis servandus erga proximos hinc prescribitur: Primò, qui melior est, sive Deo gratiores, magis diligendus & honorandus est, quam qui minus bonus, aut Deo gratus. Et hoc modo magis diligendus est vir Sanctus, quam Pateris improbus. Quia ille reddat dignior amore propter majorem conjunctionem cum primario objecto Charitatis, quod est Deus. Magis etiam ob conjunctionem nobiscum diligendus sunt parentes, quam filii, vel conjux; & magis beneficentiam quam alii quibus benefecimus.

In bonis pertinentibus ad vitam corporalem, succurrendum est ante cæteros, primò Uxor, quia hæc cum viro caro una reputatur. 2. Filiis, 3. Parentibus, & patre ante matrem. 3. Fratribus, sororibus, & deinde propinquis, domesticis, & familiaribus: Excipe, quod in extrema necessitate parentes sint præferendi etiam uxori, liberis, quia parentibus vitæ nostræ origo petri debemus.

Quoad dilectionem inimici, quilibet homo privatus ex Præcepto tenetur proximo etiam inimico communi Charitatis signa, & beneficia exhibere: specialia vero tantum ex consilio, nisi forte ratio obligationis alterius de accederet, v. g. ex scandalo quod timeretur in alio.

Ause
K

The
log
D. 11

quibus circumstantiis, si inimico particularia ista signa non exhiberentur. Ratio est, quia communia ista signa in iudicio præ cæteris, denegare, vindicta est quædam iniuria, quam non licet privato per se exercere. Unde etiam cum D. Thoma plures censent, mortale esse ex genere suo (seclusis aliis circumstantiis) si quis affluens vicinos omnes, aut domesticos obvios salutare, solum inimicum, quia talis est, sponte insalutatum prætermitteret.

In quali necessitate, & ex quibus bonis teneatur aliquis proximo subvenire, deduxi supra Tract. 1. Quæst. 6. Pag. 56.

Sed *QVÆSTIO* ulterior est, An præter actus externos, teneamur etiam proximos actu amoris Interno diligere?

Respondeo affirmativè: Amorem proximi internum requiri docet Guil. Herinx *Par. 3. Disp. 11. Num. 61. his verbis*: Primum est, non malè velle, nec malè facere proximo: Secundum, *bonè velle ei*. & bene facere, ubi necessitas, & circumstantiarum ratio id requirit &c. *Et ex Societate Castropalans Par. 1. Tract. 6 de Char. Disp. 1. Par. 5.* citans D. Thomam, Suarez, Loream, Coninck; quibus adde Tolæum, Turrianum, Molinam, Becanum, Ariagam, Tannerum, & plures alios. Quamvis aliqui non requirunt semper amorem illum internum & formalem, quem vocant specialem, sive ex motivo distincto à quavis alia virtute, scilicet dilectionis Dei propter quem proximus amatur, & ab eo amore formali qui elicitur quando amor internus proximi necessarius est ad aliqua opera debita exhibenda. Ratio autem cur amor proximi internus & formalis requiratur hæc esse potest. 1. Quia primo præcepto satisfieri debet per amorem Dei formalem. Atqui Scriptura dicit, huic simile esse secundum præceptum de dilectione proximi. Ego etiam ut huic satisfiat requiritur amor proximi internus & formalis. 2. Obsequia externa quæ debent proximo ex Præcepto exhiberi sunt plurima, & sæpe admodum ardua, ut quæ fiunt inimico, & aliquando cum periculo vitæ conjuncta, ut in Baptismo pueri peste infecti. Ut autem illa debite & constanter præstari valeant, necessarius est ille internus animi affectus, quo homo impellatur ad difficultates illas superandas: obsequia enim quæ sine amore exercentur vix diuturna, & satis efficacia esse solent. Amor enim istius est naturæ, ut etiam maximè ardua facilet, ut argutè S. Augustinus: Ubi amatur, vel non laboratur, vel labor ipse amatur. His accedit Decretum Innocentii XI. necessitatem illius amoris magis declarans, dum prohibet hanc propositionem 10. & 11. *Non tenemur proximum diligere actu interno & formali. Præcepto proximum diligendi satisfacere possimus per solos actus externos.*

§. II.

Peccata quæ primo Decalogi præcepto prohibentur.

1. **P**rohibetur hoc Præcepto omnis Superstitio, quæ est vitium inclinans ad indebitum Dei cultum: nempe quando alicui creaturæ præstatùr cultus, qui non debetur, vel ipsi Deo alio quàm deceat modo exhibetur.

2. Quatuor sunt species Superstitionis. Primò, idololatria, quando alteri quàm Deo divinus cultus tribuitur. Secundò, Divinatio, quæ est rerum occultarum aut futurarum cognitio, quæ viâ humanâ haberi nequit, sed dæmonis auxilio inquiritur; cuius variaz sunt species pro variis modis quibus illa notitia comparatur, per

certas figuras, somnia, aquam, astra, inspectiones avium, fortilegia, &c. Tertio, Indebitus Dei cultus, ut si quis jam vellet offerre sacrificia veteris legis. Quarto, Vana observantia, ut si quis velit ex certo præcise numero verborum, vel ex herba in terram defossa, vel ex nodo cinguli aliquod vulnus, aut morbum curare. Cum enim huiusmodi causæ ex sua natura nullam habeant virtutem ad procurandum tales effectus, signum est illos causari operâ dæmonis, qui ex tacito pacto talibus signis in opem advocatur.

3. Ex quibus patet, graviter illos peccare, qui contra vulnera aut morbos circumferunt quasdam schedulas, linum, aut lanam, aut pilos animalium, aut alia huiusmodi, in quibus constat nullam esse naturalem virtutem contra istiusmodi effectus. Multò magis qui ponunt talia signa ut aliis noceant, ut solent venefici. Non peccant autem quando adhibent aliquas herbas, aut res alias, in quibus viri prudentes iudicant, posse subesse aliquam virtutem naturalem ad procurandum illos effectus, pro quibus assumuntur.

4. Peccatum quoque grave incurrit qui ex Astris, aut tempore quo quis natus est, aut lineamentis manus aut faciei, futuros eventus, qui ab hominum libertate pendent, certâ scientiâ se cognoscere profitentur, vel est status vitæ futurus, Matrimonium fortunatum vel infauftum, mors violenta, suspendium, & alia huiusmodi. Si tamen ex influxu astraorum unâ cum hominis indole, ingenio, moribus, aliquis per solam conjecturam affirmet talem fore v. g. militem, aut Clericum, aut Episcopum, poterit ea divinatio omni culpâ vacare. Quia Astra & indoles hominis potest habere vim inclinandi voluntatem humanam ad certum statum, aut eventum, non tamen illi necessitatem inferendi.

5. Superstitio est, observare quosdam dies faustos, & alios quasi infausos. Exempla hujus sunt, nolle opus incipere die Martis, credendo id esse infortunatum: nolle die Veneris ungues præscindere, aut die Sabbathi nere: servare ova exclusa die Parasceves ad extinguendum incendium: in festo S. Antonii iumenta per ejus templum novies circumducere. Superstitione quoque non caret orationes etiam sacras certo tantum verborum numero recitare, aut Scriptas gestare, quæ credantur habere in se vim præservandi à vulnere, aut alia violentia.

Item, in lusu mutare situm corporis, aut pedes complicare ad avertendum in ludendo infortunium: aut ex certa gallinæ crocitate more galli, credere malum aliquod imminere. Hæc enim & similia, quæ nullam habent cum tali esse connexionem, si quis certò credat, eam virtutem habere, & illis ad vitæ directionem frequenter utatur, graviozem noxam admittit, quia periculo se exponit ne à dæmone decipiatur, qui se talibus signis vanis & inutilibus frequenter immiscet. Quod si quis ea tantum leviter, aut semel, iterumve observet, veniale tantum peccatum admittit docet Sanchez in *Prac. Lib. 1. Cap. 40. Num. 20. Tambur. Lib. 2. Cap. 6. §. 1. Num. 27.*

6. Sed quaeritur, An judicandus sit superstitionem admittit, qui adhibet aliquam causam ad effectum de quo, re examinata, dubitat an possit naturaliter à tali causa procedere, v. g. adhibet oleum aut herbam ad ferrum aut aliud corpus præfens, quæ experitur hominis absentis vulnus aut ægritudinem in aliqua distantia curari?

7. Respondent alicui generaliter: Quoties istiusmodi

de in

20. 11a

CAPUT II.

De pertinentibus ad secundum Preceptum. Non assumes nomen Domini &c.

§. I.

De Blasphemia.

modi causa non cognoscitur habere vires ad talem effectum, semper esse superstitiosum, illum à tali causa expectare. Non videtur tamen hæc regula pro certâ habenda. Multa enim sunt in rebus naturalibus quorum virtus nobis latet ignota, ut quo modo vi magneticâ ferrum trahatur, aut acus nauticâ magnete attracta ad stellam polarem sese convertat. Et sanè S. August. Lib. 14. de Civit. Cap. 24. varia recenset, quæ aliquis virtutis causarum naturalium ignarus facile dæmoni adscriberet: inter hæc adducit hominem nomine *Restitutum*, qui, quando volebat, ita alienabatur à sensibus, ut etiam ignem sibi admotum non sentiret: & alium, qui sudaer solitus erat, quoties ipsi placebat, solâ voluntate sudorem provocare; & plures, qui pro libitu poterant ubertim lachrymas profundere. Novi & ego virum Religiosum facundè eruditum, qui affirmavit se posse solo voluntaris imperio ita retrahere spiritus celebrandæ visioni necessarios, ut apertis oculis non videret.

8. Potior itaque apparet resolutio *Sanchez hic Cap. 6. Num. 44.* in tali dubio; cæteris paribus, præsumendum esse potius pro natura quam pro dæmone, quoties non occurrunt aliqua signa immixta superstitionis, ut sunt verba quædam incognita, aut vanus aliquis numerus rerum; quæ ad talem effectum non possunt pertinere: cum enim ipsa natura sit in possessione operandi res mirabiles, in dudio videtur illi effectus potius attribuendus. Aliud est quando à viris prudentibus judicatur absoluta esse proportio inter causam & istiusmodi effectum: qualis videtur esse in oleo, aut herba respectu ægri, aut vulnerati magno loci intervallo distantis.

9. Quæstio gravis est, An, quando constat jam positum esse maleficium, licitum sit illud tollere per aliud maleficium? Ut, si puer maleficio infectus sit, possit parens accedere maleficium pro remedio malefici?

Respondetur cum distinctione. Primò, licitum est tollere maleficium per destructionem signorum, quæ alicubi posita sunt ut dæmon alicui noceat, modò ad hæc destruenda novum maleficium non adhibeatur. *Navarrus ac plures alii.*

Secundò, Si maleficium possit aliquo modo licito maleficium tollere, non est peccatum eum prece, aut etiam pretio inducere, ut maleficium auferat, etiamsi credatur ex sua malitia per novum maleficium id facturum, Quia, cum supponatur posse viâ legitimâ id præstare, habeo gravem & iustam causam id postulandi? ipsius autem malitiæ imputandum est, si modo illicito maleficium auferat: sicut licitum est petere mutuum ab usurario, etsi sciam illum usuras illicitè exacturum, cum potuerit mutuum licito modo concedere. *Lugo, Diana, Less. Sanchez Lib. 7. de Matr. D. 95. Num. 11.*

Tertiò, Nunquam licitum est efficere, ut maleficium novo maleficio tollatur. Quia hoc esset directe inducere in peccatum, & actum intrinsecè malum: Scripturâ etiâ aperte prohibente, *Levit. 19. Non declinetis ad magos, nec ab Ariolis aliquid sciscitemini.*

10. Debet autem Confessarius, antequam huiusmodi maleficos, sacrilegos, aut magos absolvat, eos monere & inducere, primò, ut pactum sive expressum sive implicitum, quod habent cum dæmone, serîo abjurent. Secundò, ut suas schedulas, ligaturas, libros, aliaque impiæ artis instrumenta comburant. Si autem chirographum aliquod dæmoni tradiderint, non est absolute necessarium, ut recipiatur, quia pactum illud per penitentiam dissolvitur. Tertiò, ut promittant efficaciter quantum poterunt damna aliis illata resarcire.

1. Blasphemia est maledictio sive contumelia in Deum: ut si quis Deum vocet tyrannum, aut impium, aut dicat se aliquid Deo invito facturum. Blasphemia non admittit parvitatem materis, sed semper est peccatum mortale, quoties liberè profertur.

2. Peccatum Blasphemie est etiam in Sanctos, res sacras contumeliam dicere, si proferatur in Sanctos, ut Sancti sunt. Non enim esset grave peccatum dicere de aliquo Sancto, quod fuerit ignobilis, tutor, maledictus, &c.

2. Si quis in iracundia, indignando non Deo, sed homini; nominet Sacramenta, vulnera Christi, & similia sine aliorum scandalo, non erit illa Blasphemia, sed tantum usurpatio sacri Nominis, & facile potest esse tantum veniale, ut docet *Casus, Sanchez, &c.*

4. Maledicere vento & pluvie, quæ astringuntur, aut diei & loco, in quo nati sumus: aut equis & jumentis, faciunt rustici aut aurigæ, si listat maledictio in sola creatura sic ut tantum ipsi malum imprecemur, non est per se lethale peccatum: si autem indignatio tendat contra Deum, aut contra creaturas illas, quatenus sunt instrumenta Dei, committitur grave peccatum: quòd si operamus creaturas destrui cum gravi damno proximi, peccatum est contra charitatem.

5. Verba quæ tantum dubiè videntur sonare aliquam contumeliam contra Deum, & possunt facile in alio sensu accipi, non debent cenferi verba Blasphemie, nisi prava intentio. Quia verba in dubio non sunt accipienda, ut sonent delictum, non enim præsumitur delictum, nisi de eo constet. *Bonacina, Casp. Tambur. Lib. 2. Cap. 6. §. 4. Num. 19.* Decet tamen à talibus verbis tanquam periculosis studiosè cavere.

6. Sed *Quares* primò. Quid censendum de parvulis aut aliis, qui sæpè liberis & amicis dæmonem, & damnationem imprecantur?

Respondeo, non esse Blasphemiam, sed tiram impetationem, quæ plerumque ob subitam iram & involutionem, ac defectum seriæ voluntatis veniale peccatum non excedit, nam plerique, si interrogentur, dicunt nullo modo voluisse, ut malum illud alteri eveniret. *Bonacina, Navarrus, Tol. Regim. Baldel. D. 29. Num. 10.*

7. *Quares* 2. Quid judicandum de illis, qui quoties ex prava consuetudine verba Blasphemie in devotè proferunt? Quidam censent singulis vicibus mortaliter peccare. Alii tamen docent illos tantum peccare in causa, dum consuetudinem illam cum adverteant contraherent, & nunc tantum peccare omissione diligentia ad extirpandam consuetudinem vitiosè contractam, de qua à Confessario serîo monendi sunt, etiam aliquando cum dilatione absolutionis, si debet non appareat emendatio. Ita *Diana Part. 3. Traet. 5. Resol. 65. & Part. 10. Traet. 14. Resol. 13.* citans Suarez & sex alios. Item *Leander de juramento Disp. 5. Quæst. 18.* cum aliis, quibus non

Ausc
KThe
log
D. 11

apparet quomodo verba illa, sine ulla advertentia malitiae prolata; possint esse per se formalia peccata, magis quam eadem verba in somno, aut ebrietate prolata, cum hic & nunc dum proferuntur absit omnis notitia & advertentia malitiae, adeoque desit nunc libertas illa quam ad merendum & demerendum omnes requirere debemus.

8. Pro Blasphemia, in Confessione gravem injungendam esse poenitentiam discretè statuit Conc. Lateran. & Trident. *Sess. 14. Cap. 8.*

Olim in Jure Canonico *Cap. sancimus de maledicis*, statutum est, ut si quis contra Deum, aut Sanctos publice blasphemaret, per Episcopum suum his poenis subiceretur; ut septem diebus Dominicis præ foribus Ecclesiae palam, dum aguntur Missarum solennia, existeret, & ultimo die pallium & calceamenta non habeat, & Sexis quibusque feriis intra illud tempus in pane, & aqua jejunet, &c. Nunc verò quoad proximæ standæ sunt constitutiones, & consuetudo pro puniendis Blasphemiis in variis locis recepta, ut cum aliis advertit *Azor*, & *Castropalaus Disp. 2. Punct. 2. §. 5.* Viget autem in Hispania hæc consuetudo, ut si homo ignobilis proferat Blasphemias hereticas, producatur in publicum cum galero papyraceo, collum ligatus fune, lingua ligata palo, sine pallio, nudis pedibus, & flagellatus tandem mittitur in exilium. Ex quibus patet Blasphemum non debere mirari, si saltem à suo Confessario non nihil severè tractetur.

§. II.

De Juramento.

Juramentum est invocatio divini nominis in alicujus Testimonium. Ac proinde Juramentum sanctè susceptum est actus latræ: undè fit ut solum per Deum verum jurare liceat, qui solus est rerum omnium conficius, & infallibile Testimonium perhibere potest.

1. Juramentum aliud est *Affertorium*, quo confirmatur dictum de præsentis vel præteriti: aliud *Promissorium*, quo confirmatur promissum de opere futuro. In Juramento promissorio includitur etiam assertorium de voluntate rei faciendæ.

2. Juramentum non est dicere: In mea fide, in mea conscientia, in fide Christiani, in fide Religiosi: æquivalent enim tantummodò his; ita est, verum est; neque Deus ut testis invocatur. Nisi per ea verba quis intendat jurare, nam & juramentum ex intentione dependet.

Nec jurare per creaturam, juramentum propriè est, v. g. per animam, per dexteram, &c. modò ad Deum non referas, sed tantum per eam, quantum potest, veritatem confirmare intendas, etsi tali Testimonio abutens à peccato aliquo non excusetur.

De habentibus consuetudinem jurandi idem ferè dicendum quod supra de Blasphemia, *Num. 7.*

3. Mortale incurrit, qui jurat se facturum, quod credit se facere non posse. Item qui jurat falsum etiam sine animo jurandi: Tum etiam qui jurat aliquid promittendo, sine animo promittendi. Quia ipsa forma Juramenti falsò suscepta est gravis in Deum irreverentia. *S. Thom. 2. 2. q. 97. A. 7. Less. Bonacina &c.* Peccat etiam graviter qui jurat rem dubiam tanquam certam. *Suarez, Angel. Navarrus Cap. 12. Num. 7.*

4. Qui jurat facturum se aliquod opus leviter malè, *R. P. Arjaeck. Tom. II.*

lum, peccat plerumque tantum venialiter; si verò id jurat sine animo faciendi, peccat mortaliter. *Bonacina, &c.* Ratio prioris est, 1. Quia sic jurans nullo modo Deum adducit in testem falsi: Supponitur enim habere animum committendi illud veniale, quamvis exequi non teneatur, sed potius omittere. 2. Juramentum illud non continet gravem irreverentiam: quia etsi non sit apta juramenti materia, non est tamen graviter inepta, quod patet, nam jurare se facturum rem merè indifferentem est tantum veniale, eo quod sit materia leviter non apta, uti satis constat: atqui materia venialis non excedit indifferentem nisi excessu veniali: ergo illius ineptitudo sive irreverentia in ordine ad Juramentum est tantum venialis. Quis facile censebit reum fieri ignis æterni, qui jurat se velle focio auriculam vellere, aut dicturum illi verbum injuriosum, aut ereptum obulum non redditurum, quod novit venialiter malum. Sic etiam censebit Cajetanus in *summa de juramento*, Sylvester, Sotus, Navarrus, Covar. Valentia, Suarez, Sayrus, Fagundez, Bissius, Azor, Leander plures citans, & hoc longè probabilius affirmans, *de Juramento Disp. 7. Quæst. 37.* Addidi tamen, *plerumque*, quia possint in aliquo singulari casu intervenire tam notabiles circumstantiæ, ut irreverentiam gravem, vel etiam scandalum arguere possint.

5. Rem levem in Juramento promissam non præstare, mortale non esse, v. g. servum aut prolem non castigare, uti probabilius docet, *Sanchez, Layman*, Sylvester, Antoninus, Navarrus, Sotus, Contra Cajetanum in *summa Ver. perjurium*, Toletum, Gabrielem, Tabienam *Ver. Juramentum*, Fumum, Valentiam, & Lessium *Juss. Lib. 2. Cap. 42. Dub. 5.* cujus ratio mihi magis solida videtur: quia ejusdem rationis est falsum reddere id quod Deus antea testatus est per Juramentum promissorium, & facere ut Deus in præsentis falsum testetur, uti fit in Juramento assertorio, quod semper est grave. Nam quod veritas Juramenti promissorii tantum sit futura pendens ab ipso jurante, non facit quo minus æquè teneatur efficere ut verum sit quod juravit se facturum: quamdiu saltem res promissa non remittitur, aut honesta manet, de quo infra. Certum verò hoc est, ut levissimum sit, quod vel negando, vel affirmando scienter juras falsò, esse mortale.

6. Si quis se juret facturum, quod postmodum non decet, non tenetur. Nec si juravit alterius causâ, qui fieri non vult quod promissum est. Nisi simul ad honorem Dei jurasset: Tunc enim videtur voti locum tenere. Etsi hic etiam, ut volunt quidam, non teneatur, si ille cujus fieri interest, obligationem remittat; ut si quis ad Dei gloriam jurasset, se pauperculam certam in uxorem ducturum, eaque relaxet promissum.

7. Fraude inductus ad jurandum, quam si novisset non jurasset, non tenetur. At extortum vi Juramentum de re non illicita obligat, nisi vel relaxetur, vel sit de Matrimonio ex metu, qui cadat in constantem virum, ad id obtinendum incusso.

8. Juramentum de re imprudenti, Indifferenti, aut melioris boni impeditiva, non obligat: quod postremum merito sic intelligunt nonnulli, nisi juratum sit in alterius favorem, v. g. ducere aliquam: non enim potes id postea omittere ob solum continentiae desiderium.

9. Jurans facere certo tempore, si non potest, tenetur

E e tur

de
in20
lia

tur postea, nisi ad solum illud tempus Juramentum alligare voluerit.

12. Jurans non obligatur ad ea, de quibus si cogitasset, ea non intendisset in aliis quæ promittebat includere, sed exclusisset: nec etiam obligatur, si id accidat, quod si fuisset Juramenti tempore, pro temerario haberetur.

13. Si procurator ex speciali mandato tuo pro te juravit, teneris ejus Juramento, *Leander, Sa, aliisque.*

14. Juramentum de celando secreto, intelligitur, nisi alteri magis noceat secretum non aperiri, aliud est de secreto confessionis Sacramentalis.

15. Juramentum servandi omnia statuta, intelligitur si sint licita, & nisi abrogentur.

16. Civitatis Juramentum, si pars major non servet, nec reliqui servare tenentur. Non enim pro tali casu præsumuntur cives se obligasse.

17. Impuberis Juramentum, patre contradicente irritatur. Potest etiam pater irritare tale Juramentum filii, etsi speciem voti habeat, ut potest ipsa vota: sic & quisque indirectè Juramenta subditi, de rebus sibi subjectis, si velit, irrita reddit.

18. Juramentum à se factum ad Dei gloriam potest quisque commutare, in rem apertè meliorem, non si factum sit homini. *Tolet, Sanchez, aliisque.*

19. Qui juravit non petere dispensationem voti, vel Juramenti, vel eà non uti, poterit rem Superiori indicare, si sic ratio postulet, & si is dispensationem dederit, eam liberè acceptare. *Sylvester ver. Juramentum.*

20. Qui ex privilegio possunt dispensare in votis, vel ea commutare, non propterea idem possunt in Juramentis. *Navarrus Cap. 27. aliisque.*

21. Etsi Episcopus possit dispensare in Juramentis Pontifici non reservatis, causa tamen proportionata requiritur, ut dispensatio sit valida. Non requiritur tamen illa in Juramenti irritatione, ut hæc fiat validè, sed tantùm ut fiat licitè.

QUÆSTIO sit difficilis est, An qui juravit redire ad carcerem, quo injustè detinetur, obligetur ad reditum, si subsit probabile periculum mortis injustæ postea infligendæ?

Respondeo, Sententiam ab auctoritate esse utrimque valdè probabilem. Teneri ad reditum docet *Suarez, Lessius, Layman*, aliique quos citat & sequitur *Sanchez Lib. 3. in Decal. Cap. 11. Num. 32.* Admittit tamen *Suarez & Sanchez* cum aliis quos citat ibidem Num. 35. Episcopum posse illud Juramentum relaxare, & sic obligationem redeundi tollere: quia jus vitæ præbet justam causam relaxandi. Negat verò absolutè tali casu ad reditum teneri, *Pasquez 1. 2. q. 96. Art. 5. Navarrus, Fabiana, Sylvester*, & plures Juristæ, nec non *Diana, Tamburinus, Reginaldus, Fagundes Lib. 2. in Decal. Cap. 13. Num. 10.* aliique quos citat *Leander Tract. 1. de Juram. Diss. 10. Quæst. 21.* Quia, inquit, Juramentum de tali re esset temerarium, quod non obligat, esset enim vinculum iniquitatis, in ordine ad mortem injustè inferendam.

Excipe tamen tale Juramentum, quod fieret ab eo qui ob Religionem captivus detineretur, vel etiam apud Turcas, vel in alio casu quo ex omisso ad carcerem reditu nasceretur magnum scandalum, aut contemptus Religionis: idque admittit *Navarrus, Diana, Tamburinus, Leander loco citato*, & plures etiam secundæ sententiæ Auctores.

QUÆRES. quænam personæ ad Juramentum suscipiendum in judicio admittantur?

Respondeo, Non admitti, jure saltem communi, pueros, aut puellas ante annos pubertatis, quæ sunt in pueris 14. in puellis 12. In causis autem criminalibus non admittuntur minores viginti annis, ut constat ex lege *invis ff. de testibus.* Repellitur etiam qui antea fuit perjurus *Cap. parvuli 22. Quæst. 5. in Apostata Cap. alieni 3. q. 4.* Et inimicus, aut malevolus, *Cap. cum oporteat, de accus.* Excluduntur etiam communiter qui est socius criminis, aut criminis, aut consanguinei, & affines usque ad quartum gradum illius pro quo est Testimonium dandum, *Cap. similiter. de testibus &c.* Et specialiter Sacerdotibus interdictum est in judicio ex levi causa Juramentum præstare, ex *Cap. si quis Presbyter 2. Quæst. 4.* Quia in causa non gravi sola testificatio sacerdotum debet esse fide digna sine Juramento. Possunt tamen in Judicio Juramentum præstare in causa magni momenti; in quo sufficit Sacerdoti proprium precibus rogare, extra aliquos casus qui excipiuntur in *Jure Cap. si quis Presbyter supra.*

DAMNATA est ab *Innocentio XI.* de Juramento hæc *Prop. 24. Vocare Deum in testem mendaciter non est tanta irreverentia, propter quam velis compelli damnare hominem. Et Prop. 25. Cum causa legitimum est jurare sine animo jurandi, si verus sit levis, sit gravis. Et Prop. 26. & 27. de Jurante cum restrictione, amphilogia & supra Pag. 32.*

§. III.

De Voto.

1. **V**otum est, promissio deliberatè Deo facta de bono meliori. Ea deliberatio requiritur ad obligationem Voti, quæ requiri solet ut quis peccet mortaliter.

Sed quid si post emissum Votum dubitetur, an vovens habuerit sufficientem deliberationem, & usum rationis? Si vovit ante septimum ætatis annum, in tali dubio non obligatur: quia possessio stat pro libertate, nec præsumitur in illa ætate habuisse sufficientem deliberationem. Si verò post septennium vovit; non obstante tali dubio manet Voto obligatus: quia possessio stat pro Voto, & præsumitur usus rationis, nisi constet oppositum: Ita *Sanchez, Diana, & Doctores* communiter.

2. Non obligat Votum de re vana, aut impediens majoris boni, neque de re indifferenti, nisi bonum incohonestetur. Quia Deus talia Vota tanquam vana non acceptat, ut docet *Navarrus Cap. 12. aliisque.*

3. Tenetur Voto qui intendit vovere, etiam non intendat implere: qui verò se non intendit obligari, non videtur intendere vovere; hoc enim ipso, quis vovet se obligat; uti qui promittit, obligat se hoc ipso quo promittit. Peccat tamen, & secundum quædam mortaliter, vovens sine animo se obligandi.

QUÆSTIO est, An validum sit Votum, aut Juramentum numquam peccandi venialiter?

Respondeo negativè, quia est de re moraliter impossibili, spectata communi hominum imbecillitate. Sed quid si sit Votum de certo veniali, v. g. numquam peccandi? Respondeo Votum illud validum, & specialiter laudabile esse: quia per insignem diligentiam est mortaliter possibile cum ordinaria Dei gratia ab omni

mendacio abstinere, ut admittit etiam *Lessius, Sanchez, Suarez, de Voto Cap. 3.*

Sed *Quæres*, An idem sit de Voto vitandi omne profusum verbum otiosum, aut omnem distractionem in oratione? Affirmat esse validum *Cajetanus 2. 2. Quæst. 88. Art. 8. & quidam alii?*

Respondeo tamen, multò probabilius, esse invalidum: Quia lingua est tam lubrica, & phantasia tam instabilis, ut moraliter impossibile sit in illis cobibendis omnem negligentiam semper evadere. Constat quidem S. Teresiam emisisse Votum semper faciendi quod judicaret Deo acceptissimum: sed ad hoc opus erat gratiâ profusis rarisimâ, & ad cooperandum gratiâ, rara avis in terris erat S. Teresia.

4. Quoad Votum ex Metu, probabilius est Votum factum metu gravi, ad id non justè incusso non valere, nisi firmiter Juramento: Secus est si metus justè incutitur.

5. Votum puellæ ob metum Patris reverentialem, non valere quidam probabiliter asserunt, si præsertim timeat ne ab eo alioqui durè tractetur. *Navarrus Cap. 25. Num. 1. cum variis.*

6. Qui vovit solum ingredi Religionem, si in Novitatu ea non placet, potest exire, etiamsi vovisset animo perseverandi: sic enim institutus est, & intelligitur ingressus Religionis.

7. Violare Votum de re levi, aut de vitando aliquo veniali, est solum veniale peccatum. *Navarrus Num. 40. Layman cum communis*, quod confirmatur in levi violatione pauperatis, aut obedientiæ religiois: contrarium de Juramento plures docent.

8. Non est plerumque in potestate voventis se obligare sub mortali, aut veniali peccato; obligatio enim pro qualitate materiæ quam voveat gravis, aut levis incurritur.

Vota emissâ ex errore non obligant, si error fuerit circa substantiam rei promissæ, vel circa conditionem substantialem, vel circa finem sive motivum vovendi. Hinc error circa substantiam facit ut non teneatur qui vovit dare calicem quem putavit esse argenteum, cum tamen sit aureus. Error circa finem invalidat Votum offerendi Deo Sacrificium in gratiarum actionem pro recuperata sanitate amici, qui tamen est mortuus, aut non laboravit. Ita *Lessius, Filliusius, alique communiter.*

9. Non idèò Votum non obligat, quia accidit aliqua quod si prævidisses, non vovisses; sed quia accidit id quod si fuisset ab initio tempore voti, obligationem Voto abstulisset, ut si fiat res impossibilis, aut illicita, aut indifferens, quæ per se sub Votum non cadunt.

10. Votum Sacerdotii, aut Votum non nubendi, non est Votum castitatis, potestque ab Episcopo dispensari.

11. Votum de impossibili non obligat, etsi res postea fiat possibilis. Ita DD. Communius.

12. Illi possunt irritare suorum Vota, quos diximus posse irritare Juramenta, supra §. 2. Num. 17. Qui tamen sine causa irritat alterius Votum in quod confecerat, peccat quidem, sed valida est irritatio.

13. Etsi Episcopus possit dispensare in suorum subditorum Votis Papæ non reservatis, dispensare tamen non potest Parochus. Quia in hoc non habet jurisdictionem fori externi, *Suarez, & alii communiter.*

14. Votum omne, ex juris auctoritate, commutatur. *R. P. Arjæck, Tom. II.*

ri potest in Votum Religionis, quia hoc est maxime arduum & diuturnum.

15. Potest quis non servare Votum, quando observatio vergit in periculum magnum, & non potest pro dispensatione adiri superior. Excipe tamen Votum continentis, quæ melior ipsâ vitâ existimatur.

16. Causa dispensandi esse potest, facilitas nimia, sive defectus maturæ deliberationis in vovendo, infirmitas ad implendum, necessitas vel utilitas: quæ item causæ ad Votum commutandum idoneæ esse solent.

17. Papam posse in Voto solenni castitatis dispensare quidam negant, aliqui rectius affirmant, utrumque sat probabile Auctores admittunt.

18. Qui potest ex privilegio dispensare, potest & commutare, non contra. Dispensatio autem in Voto sine justa causa invalida est, ut passim admittunt Theologi.

19. Dispensatio aut commutatio Voti & Juramenti invalida & injusta est, quando ea cedit in præjudicium tertii, cui per Votum aliquod jus acquisitum est. Sed bene notandum, jus illud acquisitum non esse, nisi promissio fuerit acceptata, ideoque posse adhuc Votum relaxari aut commutari: Ita *Rodric. Tom. 2. Cap. 131. Num. 4. cum aliis.*

Quinam autem possint in Votis & Juramentis dispensare, aut ea commutare, reperies supra in ferie Facultatum, pro Missionariis & aliis *Tract. 2. Cap. 5. §. 1. Num. 9.*

QUÆRES, quænam Vota sint soli Pontifici reservata, sic ut nequeant ab alio, sine ejus facultate relaxari, aut commutari?

Respondeo; quinque esse Vota sic Pontifici reservata: Votum Castitatis perpetuæ, Religionis approbatæ, Peregrinationis ad limina Apostolorum, & ad S. Jacobum Compostellam, & ad Terram Sanctam. In necessitate quando non datur recursus ad Pontificem, potest in illis Episcopus cum suis subditis dispensare, ita *Doctores ex Juris concessione.*

Quod si prædicta Vota fuerint pænalia, ut, si fornicatus fuero, voveo in pœnam servare perpetuam castitatem: vel si fuerint conditionalia, ut, voveo peregrinationem Compostellanam, si ab hoc morbo convalesco: talia Vota non censentur reservata, etiam post impletam conditionem. Quia non sunt emissâ ex virtute Religionis, sed vel pœnæ explendæ, vel fanitatis obtinendæ gratiâ; reservatio autem cum sit odiosa rigidè interpretanda est. Poterunt itaque talia Vota relaxari ab iis qui facultatem habent dispensandi aut commutandi alia Vota, ut docet *Cajetanus* verbo, *Votum* Num. 6. *Medina, Lopus, Aragonius, Palacius, & plures Theologi recentiores.*

QUÆSTIO est inter aliquos Recentiores, An si obstrictus Voto castitatis sine delectatione propria, alium suo contactu ad pollutionem impellat, teneatur in confessione circumstantiam sui voti explicare?

Non desunt auctores qui sustinent partem negativam; eo quod talis in se ipso nullam ponat actionem veneream castitati suæ contrariam?

Respondeo tamen, illum esse Voti transgressorem, & teneri obligationem talis Voti in confessione exponere. Quia vovit abstinere ab omni actu venereo, ac proinde dum actionem illam in alio procurat, contra Voti religionem operatur.

Nec videtur contraria opinio tutò sustineri, cum

ea iussu supremi Tribunalis Fidei expuncta fuerit ex Summa Hieronymi de Lamas anno 1640.

De *Potis Religiosis Paupertatis, Castitatis, & Obedientiae*, tractavimus ex professo supra *Tract. I. Cap. 6. Art. 3. Pag. 130.*

CAPUT III.

De tertio Præcepto, Memento ut diem Sabbathi sanctifices.

§. I.

De Festorum observatione.

1. Observatio Festi incipit à medio noctis usque ad medium noctis sequentis. Violatur sanctitas Diei Festi exercendo opera servilia, hoc est, quæ versantur circa materiam externam, & pro Mechanicis haberi solent, ut fabricare, aut suere, aut similia, quæ requirunt laborem corporis, qualis ab operariis exerceri solet.

2. Illicitum non est diebus Festis instrumenta musica pulsare, iter facere pedibus, equo, vel curra: quia hæc non sunt servilia. Imò licita sunt reliqua ad res eijusmodi necessaria, v. g. currum fractum die Festo reparare ad iter istius diei. *Navarrus, Toletus, Suarez.*

3. Licet etiam diebus Festis docere, scribere, etiam accepto pretio aliquid non multum operosum transcribere. Imò licitum esse pingere docet *Medina, Lopez, Armilla*, & probabile putat *Layman*: de rudibus verò lineamentis die Festo formandis, id plerique concedunt.

4. Servile non videtur ad vitandum otium venari, aucupari, piscari, saltem in fluminibus recreationis causâ, ita censent *Granadus, Layman, Bonacina*. Idem de puellis ad otium vitandum non operosè acupingentibus, cum *Diana Part. 6. Cap. 5. Resol. 25.* docet *Azor, Armilla, Sa.*

5. Non licet emere aut vendere res non necessarias, negotiari publicè vel privatim inire contractus emptionis, permutationis, locationis; nisi ex consuetudine, vel aliis iustis de causis excusentur: quia ista intelliguntur nomine mercatus: qui prohibitus est, *Cap. 1. de servis*, ut docet *Suarez, Bonacina, Filiucius.*

6. Queritur hic, quæ causæ excusent ab observatione Festorum?

Respondeo, 1. Dispensatio Episcopi, vel potestatem Episcopalem habentis, vel quasi Episcopalem, uti habent Superiores Religiosorum, imò & Parochi quando non datur facilis accessus ad loci Ordinarium.

2. Loci consuetudo: hinc licitè sunt Nundinæ in Festis passim haberi solitæ, & præparationes ciborum etiam non necessariorum, ut placentarum, & similium. Licitæ etiam quibusdam locis sunt emptiones & venditiones rerum, quæ parvo pretio emuntur. *Layman, Bonacina, alique.*

3. Necessitas propria vel aliena, corporis vel animi: quando nimirum sine gravi incommodo aliquid omitti non potest. Sic excusantur servi & ancillæ coacti à Dominis laborare, nec audentes recusare: Si tamen id sæpè contingat, regulariter eos deserere debent. Item *Pistores, Laniones, Coci, Sartores* in operibus necessariis, ut in funeribus, nuptiis &c. sialiter fieri non potest ut

satisfaciant. Item *Agricolæ*, si ob imminentem pluviam fennum, vel fegetes colligere debeant.

Denique excusat parvitas operis, vel temporis, unde grave non videtur unâ horâ laborare, ita *Suarez*, maxime, ut notat *Layman*, si labor non sit servilis nimium, qui brevi etiam tempore corpus fatigat.

7. Peccat qui post usum rationis die Festo non audit Missam, peccat quidem venialiter, si pars parva spontè omittatur: mortaliter verò, si pars sit notabilis v. g. media, vel tertia pars Missæ. *Layman* tamen & alii quidam non audent mortalis damnare eum, qui tantum ab Offertorio usque ad finem adfuisse.

8. Qui à duobus Sacerdotibus successivè duas Missas audit tantum dimidias, peccat saltem venialiter: cum in eo peccatum admittit *Navarrus, Sa, Sotus, Henriquez, Diana*. Quia talis non audit integram Missam, sicuti præscripta est ab Ecclesia, & sicuti communiter fidelibus intelligitur, cum illæ potius sint partes diversarum Missarum, non constituentes unam in ratione Sacrificii vel actionis sacræ.

9. Multò minus satisfacit, qui duas partes Missæ simul à duobus Celebrantibus audit. Nam hic præterea valde irreverenter tractat Sacrificium ad eò tremendum, dum tempus pro eo ritè peragendo necessarium ac consuetum, non vult impendere etiam ipso die, quem totum Deo consecrare tenetur. De hoc extat *Pag. Innoc. XI. Prop. 53.*

10. Non satisfacit etiam, qui sub Sacro dormit, pingit, docet; vel qui post murum, aut tali loco est, unde nihil audiri, videri, vel notari possit quod in Missa fit.

11. Satisfacit tamen surdus, cæcus, & qui post altarium, aut columnam, vel in fenestra, vel extra eam ita est præfens, ut ex signis externis colligere possit, quid à celebrante agatur, spectatâ loci naturâ; et imple per accidens nullam Sacerdotis actionem videtur audiat, modò per moralem conjunctionem sit particeps multitudinis, quæ Missæ præfens dicitur: haec *Bonacina alique.*

QVÆRES, An qui tempore Præfationis accessit ad Sacrum audiendum, quod unicum eo die celebratur, teneatur audire saltem aliam partem sequentem? Notat *Ledesma* in summa *Part. 1. Cap. 27. Consil. 5.* *Josua Sanchez, &c.* apud *Dianam* in *Miscel. Resp. 60.* Quia, inquit, per reliquam partem istius Missæ non potest implere præceptum, quod requirit Missam sincere integram.

Sed verius affirmat *Moya* Part. postrema *Solitiæ* quæstionum, citans *Suarem & Sanchez*. Quod satis probat: quia à consecratione usque ad communionem inclusivè continetur essentia Sacrificii, cui reliquæ partes sunt tantum accessoriae, & integrantes: cum ergo principale non sequatur accessorium, sed contra, plus deducitur illum teneri adire istius Missæ partem reliquam, quæ est omnino principalis.

12. Qui ex impotentia saltem morali impeditur ire, aut magnâ difficultate, aut ex notabili incommodis proprio, vel proximi, vel bonorum, vel honoris; non tenetur curare celebrari privatim in Altari portatili, nisi privilegio, aut preces interim alias loco Missæ recitari, quamvis id consultum sit. Quia non est mens Ecclesie præcipiens instar discretæ & benevolæ matris, aliam prædictam ad ista obligare: Ita *Bonacina, Navarrus, Filiucius, Suarez.*

Hinc excusantur illi, quibus si exeant ad Missam recitandam periculum est gravis offensionis mariti, parentis, &c.

parentum, vel dominorum. *Henriquez, Suarez, Fillucius.* Si tamen id ferè semper aut frequenter fieret, de alio medio laborandum esset.

13. Item, quibus gravis est difficultas eundi ad Ecclesiam, ob distantiam, v. g. unius vel alterius miliaris Germanici, vel etiam minoris spatii, maxime, si via sit molesta, cælum pluvium &c. ubi habenda est ratio personarum, sexus, loci, temporis, & consuetudinis. *Bonacina, Suarez, Fillucius, Marchani &c.*

14. Denique, si ex consuetudine cœmæ egredi non soleant tempore luctus, vel etiam post partum, excelsantur, *Sylvester, Cajet.* Aut si quis non habeat tunc vestes statui suo convenientes. *Navarrus, Henriquez, Sa. Azor. Bonacina.*

15. Excusantur à Missâ audienda infirmi, quando prudenter timent, si Ecclesiam adeant, aliquid damnum considerabile in valetudine, aut moram in convalescentia. Ita omnes docere tradit Leander de auditione Missæ *Tract. 2. Disp. 2. Quæst. 13.* citans Cajetanum, Navarrum, Sotum, Suarezem, Bonacinam, Henriquez, Hurtadam, Toletum & plures alios. Excusantur etiam convalescentes, quando timent quod exeundo domo ad Missam incurrerent periculum majoris morbi, ut supra citati. Quando verò de hoc dubitant, consulendus, vel Pastor, vel Medicus, vel Superior, vel alius vir prudens, nisi ipsemet æger talis sit, ut in hoc ferre etiam iudicium possit. Manente autem dubio, rectè posse, illo præcè deposito, non exire domo ad Missam, ne se exponat periculo majoris morbi, docet ibidem Leander, cum Bonacina, Trullenck, Dicastillo, Gesualdo, ibi etiam citatis.

Alia de sacrificio Missæ diximus supra *Part. 3. Tract. 4. Cap. 4. §. 5. &c.*

QUÆRES 1. Quid si inter hæreticos multa pecuniaria imponatur Catholicis in Sacrificio Missæ deprehensis, ut sæpius factum in Anglia, Hibernia &c. Respondeo illam non excusare, nisi aliquis adeo sit pauper, ut multè illa sit personæ aut familiæ valde gravior nocitura.

QUÆRES 2. An in diebus Festis Ecclesiæ liceat Catholico inter hæreticos eorum more officinam suam aperire, & merces vendere?

Respondeo affirmativè, si hoc tantum faciat ad damna evitanda, & servandam uniformitatem cum aliis civibus. Quia non est mens Ecclesiæ fideles suos ad claudendum obligare cum tanto incommodo & perturbatione, quæ possit inde frequenter oriri. Si tamen alicubi consuetudo obtinisset, ut maxima pars Catholicorum officinas clauderet, tenerentur alii se illis conformare. Ita etiam resolvit *Lessius in Oppos. humo v. Festa, casu 8.*

QUÆRES 3. An idem dicendum sit de claudendis officinis Catholicorum quibusdam diebus, quæ apud hæreticos publicè orationi dedicantur?

Respondeo, Etiam Catholicos illis diebus posse officinas claudere more hæreticorum, quod etiam admittit *Lessius supra.* Quia hoc non est signum professionis falsæ religionis, aut cooperatio aliqua cum ritu hæretico, sed est tantum signum obedientiæ conformitatis politice per actionem ex se indifferentem.

QUÆRES 4. An si Herus quispiam habens tres servos, injungat eis laborem in die festo, assignando singulis unicam horam successivè, peccet mortaliter.

Fateor difficile esse ex vi hujus præcepti de opere servili ostendere, ex quâ ratione ille mortaliter peccet. Primò, non ex eo quod opus servile exerceatur, nam supponitur ipse ab opere totus vacare. 2. Non ex eo quod adhibeat alios quorum singuli laborando venialiter peccant: quia inde tantum sequitur illum tot peccatorum venialium causam esse: præbere autem causam pluribus venialibus jussu, consilio, aut consensu, non solet mortale reputari. 3. Nec quia illa opera servilia à tribus exercita dici possint inter se coalescere; cum sint opera diversarum personarum habentium distinctas obligationes personales, & à se mutuo independentes in ordine ad præcepti observationem. 4. Neque ex eo quod ipsis laborantibus, censeatur ille qui conduxit serviliter laborare; qui potuit toto die in templo rebus sacris vacasse. Sic qui aliis auctor est ut singuli violent jejunium leviter per modicas comestiones successivas, quæ ab uno sumptæ constituerent materiam gravem, ille quidem peccat, pro qualitate mali quod procuravit, contra charitatem proximam, nemo tamen dixerit illum frangere legem jejunii ecclesiastici. Negat proinde in casu proposito talem herum peccare mortaliter, Bonacina *Disp. 5. Punct. 3. Num. 4. & Disp. 2. de peccatis, Quæst. 3. Puncto 5.* Ovidius, Trullenck, Sanchez, Diana, nec non Pasqualigus *Decis. 301.* quos & sequitur Leander à SS. Sacramento de *Præc. Eccles. Tract. 1. Disp. 6. Quæst. 9.* quorum opinio, uti patet, meritò probabilis censetur.

Respondeo tamen, potius in praxi dicendum esse, talem herum graviter peccare. Quia praxis illa obnoxia esset gravibus incommodis, & sæpè scandalo non levi, si in populo, luci semper avido, illa invalescere. Deinde, id quod quis efficaciter mandat, aut suadet fieri per alium, hoc ipsum plerumque censetur ipse facere in morali æstimatione, cum sine illius mandato aut consilio res non ageretur: hic autem herus moraliter applicat singulorum manus tanquam suum instrumentum ad totam continuationem illius operis: Et Superior prohibens actionem successivam, non tam illius modum, quam substantiam durationis continuatæ spectare solet: & in hoc Præcepto peculiariter est, quod signanter cadat supra diem Festum, quod indicat ipsum tempus in opere continuatum. Videtur denique praxis illa tendere in fraudem legis de observatione Festorum, quæ tali artificio facile eludi & enervari posset: atque ita inducere inter fideles gravem deordinationem, quæ inde facile sequeretur, si ea praxis pro levi noxa haberetur: nam quædam actiones ex hoc solo capite gravis consequentiæ, & periculi, non rarò gravem malitiam contrahere censentur: rationes aliæ magis patefcent ex brevi responsione ad sequentiâ.

Dices igitur primò, isti servi non peccant nisi venialiter, ergo neque herus aliter peccabit.

Respondeo, herum posse peccare, ex dictis, etiam si illi quorum ministerio utitur, nullo modo peccent, v. g. si utatur operâ servorum infidelium Præcepto Ecclesiæ non obligatorum; vel etiam fidelium sed inculpate non reflectentium ad diem Festum. Sed & concessio antecedente, negatur sequela. Disparitas est, quòd singuli famulorum tantum parvo tempore laborent, neque unus cooperetur (quemadmodum suppono) labori alterius: Dominus autem injungendo

de in

20. ia

gendo cuius opus unius horæ, causa est universi operis, cedentis in notabilem prophanationem Diei festi.

Dices secundo, labor ille successivus & divisivus, moraliter non est unus, ergo mandans non peccat mortaliter, sicuti non peccat qui fieri jubet plura mendacia.

Respondeo negando assumptum: nam labor iste fit per plures servos eodem modo, quo fieret per unum, & quidem de mandato ejusdem heri. Ad illationem dico, disparitatem esse: quod peccata venialia non coalescant, eò quòd per ea secundum se non inferatur grave nocementum proximo, neque gravis injuria Deo; Sanctitas autem Diei Festi plurimum violatur per opus servile pro notabili tempore, ut supra ostensum.

Dices tertio, herus non peccaret mortaliter, si famulos juberet laborare simul per unam horam: ergo neque peccabit graviter, si eos jubeat laborare successivè singulos per unam horam.

Respondeo negando sequelam: Disparitas est, quòd in antecedente non laboretur notabili tempore, adeoque non graviter violetur Sanctitas Diei Festi, prout fit in consequente: nam spatium trium horarum notabile est respectu unius Diei.

Dices quarto, in hoc casu nec herus, nec famuli propterea multum retrahuntur à debito cultu Creatori tum exhibendo: neque enim per totum diem operibus caelestibus vocare quis tenetur: ergo &c.

Respondeo, negando sequelam. Et ratio est, quia cum Deus certis diebus velit à nobis specialiter coli, prohibet consequenter ipse & Ecclesia omne opus servile non necessarium pro eisdem diebus, quòd nempe expeditiones eatenus sumus ad cultum illum debite præstandum: quinimò ex objectione illa sequeretur, herus non graviter peccaturum, etsi ipse per tres horas consequenter laboraret, si tempus reliquum Diei Festi totum in templo rebus divinis impenderet, quod nemo admittet.

Huc resolutioni à fortiori favet noster *Toletus* Lib. 4. summæ Cap. 25. Num. 2. & *Fagundez* de Præc. Eccles. citans etiam nostrum *Azorium* Tom. 2. Lib. 1. Cap. 28. q. 5. qui docent à mortali non excusari, qui pluribus diebus Festis pro modico tempore in singulis laboraret, quod nimis rigidum existimo, uti & cum aliis *Bassius*, & *Leander* supra citatus; qui etiam liberalius docent excusandum à mortali, qui eodem die Festo duas horas citra causam labori impenderet, ubi *Leand.* nostrum *Palanus* ait non sine temeritate asserere nullum Doctorem classicum id docere: hos pluresque, etiam in aliis, adire si cui placeat, in his, quàm in istis, multò plus in opinando Benignitatis inveniet.

§. II.

De Jejunio Ecclesiastico.

1. Jejunium Ecclesiasticum quoad substantiam consistit in unica per diem coelatione, cum abstinentia à carnibus, ovis, & lacticiis. Præceptum Jejunii non tantum à Deo datum, sed etiam ab Ecclesia impositum, obligare sub gravi peccato satis patet ex eo, quod Ecclesia tanquam Christi vicaria debeat habere potestatem ferendi leges ad fidelium directionem, quàm jam inde à temporibus Apostolorum in certis Jejniis ac Festis sub gravi obligatione indicendis semper usa fuit.

2. Ad substantiam Jejunii non videtur spectare certa hora diurnæ refectionis, quæ est circa meridiem:

hanc proinde horam sine justa causa notabiliter præterire, veniale tantum peccatum rectius censet *Toletus*, *Filiarius* &c. Contra *Navarrum*, & quosdam alios, qui id judicant esse mortale. Illud verò tempus ad meridiem circiter horam antevertere ex justa causa, v. g. si cum hospitibus comedendum, si iter accelerandum &c. nullum omnino peccatum censeri debet.

Neque violatur substantia jejunii præcepta, si quis debeat prandium dividere, eo quod è mensa evocatus, vel tantum per intervalla possit accipere quod ad justam refectionem sufficiat, uti pauperibus contingere solet. Idem dicendum, si quid ante prandium sumatur per modum medicinæ, vel propter debilitatem, vel quia dicit aliis in mensa ministrare, vel ob aliam causam debeat ultra consuetam horam prandium expectare. Quæ hæc moraliter in unicam tantum refectionem coalescunt.

3. Non solvitur Jejunium per crebriorem potum, etiam si contingat in eo committi excessum quo contra temperantiam peccatur. Hoc enim Jejunii præceptum ex mente Ecclesiæ non circa potum, sed circa cibum ejusque qualitatem versatur, uti agnovit semper communis Doctorum consensus. Licitum est quotieslibet modicum cibi interponere, ne potus exorta, v. g. quinque vel six amygdala, modo id non fiat in fraudem Jejunii, prout feret, si quis sæpius id faceret ad tollendum Jejunii incommodum. Admittit hoc *Reginaldus*, *Diann* Part. 1. Tract. 9. Rej. 24. *Bojan* alique.

4. Collationis vespertinæ quantitas & qualitas multum pendet à consuetudine Regionis apud viros timoratos. Licitum esse ubique sumere quantitatem 6. aut 8. unciarum docet hic *Suarez*, & 12. alii probant auctores: verum illud solummodo intelligendum de illis, qui ampliori nutrimento indigent: nam aliis ordinariè sufficiunt uncia pauciores, uti etiam habet potum timoratorum. Hinc quartam partem quantitatis sufficientis ad refectionem ordinariam minus rectè admittit *Reginaldus*, & duo alii: quod tamen admittitur, quando quarta pars ordinariæ refectionis 8. uncias non excedit, & hæc videntur necessaria: pro collatione, et more à timoratis recepto pro varietate regionum, quæ hic optima omnium regula est.

Ubi adverte, cæteris paribus, locorum varietatem consuetudinem plus permittere viris nobilibus, quàm plebæis, Ecclesiasticis, aut religiosis: item, in regionibus frigidis, quàm in calidioribus; quia facti constat in illis frigidioribus vim esse digerendi majorem, adeoque largiori alimento indigere, huic proinde lenientia cum pluribus ex scriptoribus Germanis subscribit *Layman* hic Lib. 4. Tract. 8. Cap. 1.

5. Quoad qualitatem collationis, prohibetur cibus solidus, qualis propriè ad carnem adhiberi solet, ut sunt pisces & ova, aut ex his confecta: ac proinde admittenda non est sententia quorundam cum *Bonacina* asserentium, in collatione non tam qualitatem quam quantitatem spectandam esse. Quod si contingeret aliquem sine reflexione Jejunii per diem aliqui cibi sumpsisse, non ideo debet à collatione abstineri, nisi paulò ante collationem ita sumpsisset, ut spectato tempore & quantitate possit pro collatione reparari.

Permittuntur in collatione fructus & legumina, aliave ex saccharo & melle confecta: & pro more regionis modicum butyri & casei, uti in Germania, & Bo-

& Belgio, non verò in Anglia aut Hibernia, usus obtinuit. Probabile autem est, quantitatem in collatione permissam posse sic permisceri ut ex ea fiat jusculum, aut simile compositum, dummodò nihil cibi vetiti, sed tantum aqua aut vinum, panis, sal, oleum, aut fructus ingredientur. Ita cum *Azor*, & *6. aliis, Diana Part. 1. Tract. 9. Resol. 34.* Absque causa collationem sumere manè, & vesperi carnare, veniale peccatum est. Fieri id potest absque ullo peccato si addit causa idonea, ut est confectio iuneris, venatio, piscatio, ambulatio, etiamsi tantum ad animi relaxationem suscipiantur, ut admittit *Diana & Castrop.* cum pluribus.

6. In violatione Jejunii potest parvitas materiæ excusare à peccato mortali: qualis est ea quantitas carnis quam coquus ex necessitate gustare permittitur: in aliis verò cibis duæ uncie, sive quarta pars collationis vespertinæ, etsi quis postea prandium, aut collationem sumeret. Si quis autem sæpius in die modicum sumendo animadverteret se ad quantitatem notabilem pervenire, is mortaliter peccaret: quia partes illæ sic sumptæ in quantitatem gravem coalescunt.

7. Si quis dubitet die Jovis an sit audita hora noctis duodecima, potest carnes comedere, quia in tali dubio libertas est adhuc in possessione edendi nisi sit duodecima. Secus dicendum si cœnans die Sabbathi dubitaret an sit hora 12. noctis, quia in die Sabbathi præceptum est in possessione ne comedas nisi sit duodecima.

8. *Quæritur*, quænam causæ à Jejunio excusent? Respondeo, causas excusantes à Jejunio, primò esse impotentiam, qualem habere censentur qui sine notabili damno jejunare nequeunt: Hac ratione eximuntur à Jejunio juniores qui sunt infra annum 27. completum: quibus etiam carnes ministrari possunt usque ad annum septimum, non ultra: Excusantur etiam infirmi, convalescentes, prægnantes, lactantes, & alii, qui ad necessarias vires indigent ampliori alimento. Inter hos numerantur etiam senes sexagenarii, saltem quando non constat evidenter posse sine damno jejunare: si de hoc damno dubitetur non tenentur jejunando se periculo exponere; fragiles enim sunt senum vires, nec restaurari possunt quando semel defecerunt. Quinimò plurimum probabilis omnino sententia est, omnes absolutè sexagenarios quamvis validos à Jejunio excusari, ob rationem jam assignatam: adduntque probabiliter sufficere ut annus sexagesimus sit inchoatus. Ita de anno sexagesimo generatim docet *Diana Part. 1. Tract. 9. Resol. 20.* & fusè *Leander in Præcep. de Jejunio Tract. 5. Disp. 8. Quæst. 17.* ubi adducit supra viginti Auctores, & inter hos *Lamas 3. Part. Method. Cap. 5. afferentem Pium V. de hoc interrogatum ita vivâ voce respondisse anno 1570.*

Propter impotentiam etiam excusantur à Jejunio pauperes, qui pro sufficienti refectione non habent alium cibum præter prohibitum v. g. carnes, ova, lardum, intestina animalium, aut his similia: non enim intendit benigna mater Ecclesia totâ die ad panem, aquam & pauca legumina illos adstringere, aut alimentum viribus sustentandis necessarium subtrahere: *Sanchez, Diana &c.*

Ob eandem causam non immeritò idem *Sanchez, Navarrus, Gabriel*, à Jejunio quoad geminam refe-

ctionem excusat eos qui laborant tertianâ, vel quartanâ: vel quia ex stomachi vacuitate patiuntur capitis dolorem aut vertiginem; vel qui de nocte dormire aut cœleseri nequeunt. Quod ultimum tamen videtur limitandum, si nempe huic incommodo obviare non possint sumendo in prandio collationem, juxta dicta *Part. 3. Tract. 1. Quæst. 10. in fine.* Et ex peritis Confessariis sæpius audivi, feminas dum jejunant huic capitis infirmitati multum obnoxias esse, de qua dum quærentur, non debet prudens Confessarius se difficilem præbere.

9. Altera causa excusans à Jejunio est, labor, aut officium cum quo abstinentia ciborum consistere non solet, qualis est labor agricolarum, & pierorumque opificum, non tamen Sartorum, Tonsorum, Pictorum, aut aliorum quorum labor æquè levis censetur, uti docent cum *Lessio* plerique. Non desunt intercæ auctores qui existimant *Eugenium IV. sine discrimine omnes artifices à Jejunio excusare*, quod vir eruditissimus, *D. N. Du Bois* non admittit ad 45. *Prop. Damn. ab Alexandro VII. N. 585.* ubi ostendit dictum *Eugenium*, quatenus operarios liberat, intelligendum esse de illis quorum labor est incompatibilis cum Jejunio.

At ne hic laboris prætextus extra suos limites extenderetur, providè *Alexander VII.* inter alias reprobat vit propositionem 30. *Omnes Officiales qui in Republica corporaliter laborant, sunt excusati ab obligatione Jejunii, nec debent se justificare, an labor sit compatibilis cum Jejunio.*

Excusantur etiam qui pedibus iter faciunt per magnam diei partem, ita *Sanchez, Fillucius &c.* quod in Belgio invaluit de iis qui quatuor leucas confecerunt, etsi tantum causâ recreationis iter illud susceptum fuisset: non ita tamen ordinariè qui per unum diem equitarunt, sed bene si per plures dies vires equitando debilitandæ erant. Ita *Fillucius Tract. 37. Cap. 6. & 6.* Et universim nemo tenetur ob Præceptum Jejunii omittere opus ad quod incumbit aliqua obligatio, saltem notabilis, ut rectè notat *Casertanus.*

10. Excusant quoque opera Pietatis quæ cum Jejunio nequeunt exerceri, etiam quando ob mercedem fiunt. Hinc ad Jejunium non obligantur Concionatores, Præceptores ordinarii, Confessarii assidui, Cantores, & alii, quando per Jejunium in peragendo officio multum impediuntur: hanc enim limitationem intelligunt, & plerumque apponunt auctores, *Navarrus, Sylvester, Fagundes, Fillucius, Azor Part. 1. Lib. Cap. 28.* Atque in particulari absolutè docet *Diana Part. 1. Tract. 9. Resol. 9.* excusari Concionatores qui dicunt per rotam Quadragesimam, non verò qui Dominicis tantum diebus concionantur. At *Sanchez in Consil. Part. 2. Lib. 5. Cap. 1. D. 13.* judicat à Jejunio Quadragesimæ eos regulariter eximendos quibus ter vel quater in hebdomade cum fervore concionandum est.

De Lectoribus censet *Fagundes, & Diana supra*, illos tantum excusandos quorum labor adeo magnus est ut nequeant alias officio satisfacere. *Sanchez supra* magis in particulari determinat, Lectores illos qui habent assiduè quatuor lectiones v. g. Præceptores Grammaticæ in Societate, satisfacere si mediâ tantum Quadragesimâ, sive ter in hebdomade jejunent: quia labor sic continuatus vires paulatim exhaurit. Sed notat ibidem *Sanchez*, ad tollendos scrupulos expedire, ut superiores cum talibus quantum necesse est in Jejunio dispen-

dispensent, cum hic nihil aliud certò constet, quàm præceptum Ecclesiæ cum magna difficultate non obligare, quanta verò in singulis officiis & personis sit difficultas definire nequit.

Quando in persona infirma, dubia est obligatio Jejunii, non potest Medicus dispensare, sed tantum declarare talè esse statum infirmi, ut cum Jejunio difficulter consistat, quo posito per se definit ejus obligatio. Quod si status ille permaneat dubius, à Superiore petenda est dispensatio. Quamvis, dum dubium est de gravi damno ex Jejunio, opus non esse dispensatione doceat *Joan. Sancius cum Caramele.*

QUÆSTIO apud aliquos difficilis est. An ille peccet, aut à Jejunio excusetur, qui v. g. lusu pilæ, aut quatuor leucarum ambulatione ea intentione vires insigniter fatigavit aut exhaustit, ut sic à jejunandi obligatione eximatur?

Docent aliqui Auctores, infra citandi, probabile esse hunc non peccare, aut ad Jejunium obligari, modò simul intendat aliquam recreationem, quæ ex lusu aut ambulatione provenire solet. Quia Ecclesia non præcipit abstinere ludo propter Jejunium, magis quam ab itinere ob lucrum non necessarium, aut ab aliis laboribus excusantibus à Jejunio. Potest igitur intendere istam in ludendo aut itinerando fatigationem tanquam medium non illicitum, quo posito novit Jejunii Præceptum cessare: tantum enim intendit se ponere in statu qui est extra obligationem Jejunii. Ita docet *Ledesma in summa Tom. 2. Tract. 27. Cap. 2. Pag. 699. & Diana Part. 1. Tract. 9. Resol. 40.* Quod confirmant ex eo quod ad evitandum Jejunium, aut obligationem cessandi ab opere servili, possit transire ad alium locum ubi Jejunium non obligat, aut Festum non celebratur, uti cum aliis docet *Suarez, Sanchez, Diana, Fagundes in Prac. Lib. 1. Cap. 7. Num. 7.* Sed de simili fatigatione in ordine ad Jejunium, quando opus est illicitum, diximus supra Par. 3. Tract. 1. q. 10. Ad quæstionem de esu carniarum imminente periculo inter hæreticos, resolvitur infra Tract. 6. Quæst. 7.

QUÆRES porro, An ille qui ad Jejunium tenetur, licitè possit post duas refectioes à se uno die Jejunii illicitè sumptas, sumere eodem die ultiores?

Respondeo, partem negativam nobis videri veriorè, quam docet *Sylvius in 22. Quæst. 147. Art. 6. & apud ipsum Joannes Meadina, Covarruvias, Molanus &c. Contra Durandum in 4. Dub. 15. Quæst. 11. Paludanum ibidem Quæst. 4. Art. 5. Cajetanum, Navarram, Dianam, & alios non paucos, quorum opinio valde probabilis est. Ratio nostra est, quia in die Jejunii Ecclesia solum permittit unicuique, legitime non impedito, unam comestionem. Idèò enim præscribitur Jejunium, ut mortificetur caro; Atquè ad hoc necessarium seu planè convenienter est, ut tantum una per diem comestio sumatur: Ergo præter secundam refectioem vetatur quoque alia ulterior. Sequela patet, quia tam hæc quam illa refectio notabiliter repugnat mortificationi carnis. Alioqui lex de jejunando, si tantum inhiberet secundam refectioem, imperfecta valdè foret, & non sufficiens ad finem suum proximum obtinendum.*

Dices, posità secundà comestione, non potest amplius observari Jejunium, uti ab Ecclesia præscribitur; ergo tunc non obligat.

Respondeo, non potest observari eatenus perfectè, concedo: imperfectè sive ex parte, nego. Ecclesia namque præcipiens Jejunium, non solum, juxta dicta, prohibet secundam refectioem, sed etiam tertiam & quartam. Sufficit autem ad obligationem quoddam lex, si non integrè saltem utcumque servetur; uti patet in aliis legibus tam divinis quam humanis. Et ratio est, qui Superior, ut prudenter procedat, debet velle observari suam legem meliori modo, ad urgendum bonum commune quod inde consequitur.

Instabis, per abstinentiam à tertia refectioe non detur mortificari seu macerari corpus.

Respondeo negando assumptum. Carentia enim illius quod nutrit, mortificat corpus: Tertia autem refectio etiam nutrit corpus, præsertim si secunda sumpta sit circa meridiem.

Nec refert, quod quorundam corpora, cum servatà unicà comestione, nihil aut parum macerentur. Superior enim in condendis legibus attendit quid ordinariè contingat, non quid extraordinariè: ordinariè autem corpora notabiliter macerantur per unicam comestionem. Denique parum credebile est Ecclesiam voluisse favere, sive laxare licentiam transgressoribus, qui per secundam comestionem jam non sunt Jejunii legem violare.

Quinam possint dispensare tempore Quadragesime in carnis, ovis, aut lacticiis, indicavi supra Par. Cap. 5. §. 1. Num. 14.

CAPUT IV.

De quarto Præcepto, Honora Patrem &c.

§. I.

De obligatione Liberorum erga parentes.

1. EX Præcepto divino obligantur liberi Parentibus & aliis Superioribus, ad præstandum amorem, reverentiam, & obedientiam, adeò ut, si in aliquo horum graviter deficient, peccent mortaliter.

2. Hinc graviter peccat Filius contra Amorem Parentibus debitum, si signa odii illis ostendat, eoque durius habeat. 3. Si necessitate, vel spirituali, vel corporali urgente, eis non subveniat. 4. Si patris torvo oculo eos aspiciendo, asperè loquendo, se gerat, ac si eos odisset. 5. Si hæres cum sit, eorum legata & testamenta non impleat. 6. Si mortuus aut aliud infortunium grave illis optet. Ita *Navarrus, Reginaldus, Filiucius &c.*

3. Contra Reverentiam peccat etiam graviter: si deliberatè eos ad iracundiam gravem irriter, vel contumeliosus, aliisve quibus sciat graviter offendendos. 2. Si eos percussit, quamvis leviter, quod *Reginaldus* censet, si vel manum ad percipiendum liberatè atollat. 3. Si pauperes agnoscere nolit, despiciat: si tamen iusta ex causa nolit eos ad se habere, atque exterius tantum se nosse dissimulando modo de necessariis iis prospiciat, à gravi delicto excusatur: eo quod parentes tali casu rationabiliter non sint invidii. *Bonacina, alique.*

4. Contra *Obedientiam* graviter peccat, si in iis, quæ ad bonos mores, gubernationem domus, vel animæ salutem spectant ubi res gravis est, sit inobediens. *Filiatus Quæst. 10. Num. 20.* 2. Si uxorem ducat se plane indignam contra expressam parentis voluntatem. 3. Si sine justa causa uxorem eam recuset duceret, quam iusserit parens, præsertim si parentum id suadeat necessitas: Justa verò causa videbitur recusandi, si vel sit immorigera, vel deformis, vel infamis, vel denique animus ab ea multum aversus sentiat. 4. Si nupserit parentibus inconsultis, ut vult *Sanchez: nihil tamen prohibet contrahere cum se digna, si ubi consuluit parentes, id ipsi denegent.* Nam quisque in electione status, sui juris esse censetur. *Sanchez Lib. 4. Cap. 15. & c.*

5. Proles ad alendos parentes inopes obligatur, ad hoc ut si juvari aliter non possint, & urgeat necessitas gravis, teneatur manere in seculo, & si quidem Religionem ingressa sit, egressi, & juvare parentes. Post professionem, tantum tenetur si necessitas sit extrema: eoque casu pergit adhuc obligari ad servandum substantialia suæ Religionis. *Lessius Lib. 2. Cap. 41. Dub. 3.*

QUÆRES primò, An filius fas sit aliquando parentes criminis reos accusare, vel ad Judices deferre?

Respondeo, Filii id illicitum esse, propter naturalem reverentiam parentibus debitam: præterquam in duabus potissimum causis; Primò, quando parens esset hostis aut proditor patriæ: secundo, quando in Principis necem vel interitum conspiraret. Quia ratio docet communem Reip. salutem, privatæ præferendam esse: estque hæc communis opinio apud *Angelum, Sylvester, Azor. Navarrum in Manuali Cap. 14. Num. 12.* qui docet cum *Azor* aliisque, filium eo casu non tantum posse, sed etiam teneri parentem accusare, si desit alius qui patrem sceleris auctorem commode possit Judici indicare; ad hoc enim obligat lex ordinata charitatis.

QUÆRES secundo, Quid si parens sit occultè hæreticus, an filius teneatur eum denunciare?

Respondeo, filium ad hoc saltem teneri, quando parens falsâ doctrinâ alios corrumpit, aut à vera religione singulari conatu avertere studet. Quia hæresis nisi impediatur, ut cancer serpit, & pestiferum virus occultè infundit. Et ita docet cum aliis *Alexander Asten. Azor. Cajetanus in Cap. 13. Deuteronomi:* ubi statuitur ut pater prodatur filium impium, & hæreticum deferre debet, ut ipsius aliorumque salutis prospiciatur.

Quomodo filio, aut filiz possit permitti matrimonium cum hæreticis, vide *Tract. 6. Quæst. 23. & c.*

§. II.

De obligatione Parentum erga liberos.

1. Certum est Parentes, avum, aliosque majores jure naturali graviter obligari ad procurandam educationem, & conservationem liberorum.

2. Mater secundum jura tenetur prolem alere ad annum usque tertium finitum: quæ sequitur educatio usque ad emancipationem ad Patrem spectat. Excipit, nisi hic esset pauper, & mater haberet media sustentationi prolis idonea. *Layman Lib. 5. Tract. 10. Cap. 3. & c.*

3. Pater obligatur non tantum proli legitimæ, sed *R. P. Ardeck. Tom. II.*

etiam spuriz, ex jure Canonico, alimenta procurare, & honestas artes, & dotem filiz, juxta suum statum, si indigeant. Peccat proinde omitendo saltem medicrem diligentiam, ut in hunc finem media acquirat, aut si bona ad hoc necessaria dilapidet. Neque potest dotem filiz, aut patrimonium filio denegare, ex eo quod hic Ordines sacros suscipiat, aut filia invitit parentibus alicui nupserit. *Bonacina, Azor, Reginaldus.*

4. In necessariis ad salutem ut liberi instruantur curare debent parentes. Hinc graviter peccant, primò, si quantum in ipsis est non curent, ut bonis moribus imbuantur, vitent prava consortia, mandata Dei & Ecclesiz observent, Sacramenta frequentent, Christianam doctrinam seu rudimenta fidei addiscant: Si vel exemplo, vel consilio eos depravent: denique si dissolutos moderatè non puniant aut objurgent. *Sylvester, Sotus, Bonacina.*

5. Sunt tamen aliqui casus in quibus Pater filium possit exheredare: si novercam seu Patris uxorem cognovit carnaliter, si cum gravi dispendio parentum bona dilapidarit, si Testamentum à parente condi impedierit, si Patri detento in carcere succurrere detrectaverit fidei jubendo. Denique si proles ante annum vigesimum quintum vitam elegerit luxuriosam.

6. Atque hæc vitam causa valent, quando filii aliunde superest unde vivant, ut fiat exhereditatio juxta normam juris Canonici, quod requirit ut causæ in Testamento exprimantur. Verùm quando, & ubi fieri possit sæpè etiam pendet à jure civili, & municipali variorum locorum.

QUÆRES primò, An Pater teneatur dotare filiam volentem ingredi Monasterium?

Respondeo teneri, eo casu quo teneretur illam dotare volentem matrimonio temporali se copulare. Quia conjugium spirituale favorabilius est in ordine ad obligationem dotis quam conjugium carnale, cum sit in se multo præstantius, & leges soleant causis piis præ ceteris favere. Sic disertè docet & probat *Sanchez de Matrim. Lib. 4. Disp. 26. Gum. 7.* citans *Felinum, Baldum, Greg. Lopez, Menochium, Bonaciam,* quibus recenter accedit cum aliis *Leander hic Tract. 1. Disp. 12. Quæst. 15.*

QUÆRES secundo, An, & qualiter peccent parentes qui filiam invitam cogunt ut Monasterium ingrediatur?

Respondeo graviter peccare: quia violant jus quod habet filia ut sibi statum vitæ liberè elingat, quæ est gravis injuria, utpote in re maximi momenti. Imo parentes, & alii ad hoc cooperantes, inciderent in excommunicationem latam à Tridentino Sess. 24. Cap. 18. de Regular. ubi hoc ipsum disertè statuitur. Præterquam in casibus à jure expressis: ut si constet feminam fecisse votum Religionis: vel si sponsa post bimestre ob inuito matrimonio, de Religione adhuc delibens, non permittat matrimonium consummari: vel si femina ob crimen damnata v. g. ad perpetuum carcerem, conditionem Religionis ingrediendæ acceptet, &c. in his enim casibus cogi potest, cum ipsa se obligaverit, ut tradit etiam *Henriquez, Portel & Leander infra.*

Notandum tamen, 1. Quod si parentes non filiam, sed filium cogerent ad Religionis ingressum, etsi graviter peccarent, excommunicationem illam probabilitus non incurrerent. Quia cum Concilium de faminis tantum

tum mentionem faciat, non debere ad filios extendi docet Leander in hoc præceptum *Tract. 1. Disp. 6. Quæst. 19.* Palacius, &c. 2. Non incurri si parentes ad hoc efficiendum metum tantum levem filie incusserint; quia hoc non est cogere ut loquitur Concilium, censet Bonacina, Suarez, Sanchez, Leander, *suprà*.

QUÆRES tertio, An, è converso, parens vel alius sine causa impediens Filiam ab ingressu Religionis similem reatum, & censuram incurrant?

Respondet affirmativè, ex eodem Tridentino *suprà* Cap. 18. ubi sic decernit: *Simili quoque anathematis subiecti eos qui sanctarum virginum, vel aliarum mulierum voluntatem vel accipiendi, vel voti emittendi quoquo modo sine iusta causa impederint*: Ita etiam Bonacina, Sanchez, Pellizarius; Suarez *Tom. 5. in 3. Part. Disp. 23. Sæct. 5.* Causa autem iusta impediendi possit esse, si quis prudenter iudicet filiam aut filium ad Religionem verè ineptum esse: vel illum Religioni noxium fore; vel quia in Religione quam ingredi intendit perversè, aut dissolutè vivitur: ut annotat Suarez *de Relig. Tom. 3. Lib. 5. Cap. 9. Num. 9.* Molina, Dicastillo, Bordonus, alique.

QUÆRES quarto, An peccent mortaliter parentes, qui sine iusta causa, sed absque fraude, aut violentia, importunis precibus Filium retrahunt à Religionis ingressu?

Respondent omnino affirmativè, Sotus, & Navarrus *Cap. 12. Num. 44. & c. 14. Tract. 17.* quia id cedit in filii grave præjudicium, citans etiam D. Antoninum, Paludanum, Angelum, Sylvestrum, Tabienam: nec non Sayrus in Clavi regia Lib. 7. & Lib. 11. & apud ipsum Ledesma, Pet. Navarra, Aragon, Salonius, & Greg. de Valentia: accedit Miranda, Bordonus, Molina, Dicastillo, Fagundez, Leander, alique: quævis hoc ex parte restingat Suarez *Tom. 3. de Religionis Lib. 5. Cap. 9.*

Reliqua Decalogi Præcepta, Non occides &c. pertinent ad materiam Iustitiæ erga Proximum, ideoque cum ea in sequentibus appositè tractentur.

CAPUT V.

DE

IUSTITIA ET JURE

Cum ceteris Decal. Præceptis.

NOTA.

DE Iustitiâ, Jure, Contractibus &c. actum est à nobis *suprà* huius Tomi 2. Parte 1. Pag. 40. & sequentibus. ubi tractamus totam horum doctrinam speculativam, naturam, divisionem, objectum, subiectum, Dominium, præscriptionem, uti & singulorum Contractuum in specie.

Hic igitur reliquam horum Doctrinam ad Praxim pertinentem in sequentibus accuratè complectimur, & eo fere ordine quo reliqua Decalogi Præcepta circa Iustitiam Proximo debitam in Bonis tam internis, quam externis versantur.

De Homicidio, Mutilatione, &c.

1. Homicidium est iniusta hominis occisio. Contingit enim homini iustè vitam auferri, vel ex Dei

iustione, qui est supremus Dominus vitæ & mortis, vel ex auctoritate legitima Reip. uti fit in suspendi malefactorum, vel ex gravi causa aliquid faciendo vel omitendo, ex quo mors hominis præter intentionem indirectè sequatur. Non enim tenemur nostram, vel alterius vitam in quavis circumstantia, & quovis modo conservare, cum ad hujus conservationem præcepto tantum affirmativo obligemur, quod cum in modo valdè gravi obligare non solet.

Hinc, numquam licet auctoritate humanâ *suprà* Directè occidere. Quia solus Deus est directus & solutus Dominus vitæ humanæ. Licet tamen quantumque causam aliquam ponere, ex qua Indirectè mori sequatur. Ita D. Thomas 2. 2. *Quæst. 64. alique.*

Unde resolvens cum communiori Doctorum sententia, 1. Licetum esse cum certo vitæ periculo peste, &c. servare. 2. Ad vitandum incendium se ex alto precipitem dare. 3. Perfiteri cum tali periculo in statione militari. 4. Periculum idem subire pro conservanda castitate. 5. Ex carcere aperto non fugere, aut sponte Judici se plectendum sistere.

Denique, *Quæstio* in his valdè singularis est, An prælio navali licitum sit militibus, ignem pulveri, &c. injicere, aut navem perforare, & se mari committere, ne ipsi cum navi, & opulenta admodum præda in hostis potestatem deveniant, quæ fustius relinquitur hic *suprà* Tract. 1. Cap. 13. *Quæst. 5. Pag. 28.*

2. Quoad occisionem *Alienam*. Licetum est occidere Aggressorem vitæ suæ, vel alterius: Hæc tamen iusta defensio, non directæ occisio est.

3. Idem dicendum est in defensione bonorum, honoris, castitatis, aut alterius virtutis, si id fiat cum moderamine inculpate tutelæ, id est, si alia ratione defendere nequeas: Nisi tamen res sit momenti cuiusvis, aut etiam magni, modò viâ juris recuperari possit.

4. Non intelligitur modus inculpate tutelæ, si quis majori vi utatur, quàm defensio postulet, nisi qui invaditur, dum potest, non vult fugere, nisi si persona nobilis, cui fuga pro ingenti dedecore respectanda esset, *Mald. Diana, Layman Lib. 3. Tract. 3.*

Illicitum est occidere quando aggressor injuriâ latâ jam actu fugit. Quia sic non esset defensio, sed vindicta privata: Ita *Toletus, Rodriguez*, cum communiori.

5. Prævenire non licet, & occidere insidiantem vitæ privarè auctoritate, sed ad publicam recurrentem est, quamdiu nihil in te attentavit.

6. Tam qui occidit, quàm qui mandat occidere, homicida est. Hic tamen si se integrâ & fide boni mandatum revocaverit, extra noxam est patratum homicidium non ita qui consuluit alicui homicidium, nam esse effectum nondum secuto consilium revocavit, homicidium irregularis esse non desinit, si non desierit occidere illud consilio moveri. *Sylvius cum communiori.*

7. Filiam, vel Uxorem in Adulterio deprehensam, itemque Adulterum, in foro conscientie occidere non licet: & Leges civiles id inique permittentes à jure Canonico correctæ sunt.

8. Mortale est procurare Abortum etiam ante animationem fœtus, licet fiat ad servandam Matris, salutem, aut vitam Matris: Simile peccatum est, aliquid quacumque demum ex causa præbere firmam, vel ab ea agi directè, ne prolem concipiat.

9. Ad Duellum, sive pugnam inter duos confidit

loco & tempore, ullo casu expressè provocare, aut illud acceptare, mortale peccatum est: Aliud est si publicè auctoritate duo pro toto exercitu decernant, uti factum est in Davide & Goliatho: Vel si aliquis quovis loco invasit ferrum stringat, & pugnando seipsum defendat.

Pugnantes in Duello, item consulentes, suadentes, spectantes excommunicantur, in *Concil. Trident. Sess. 25. Cap. 15.* & plura extant in Bulla à Clemente VIII. ea de re edita.

Duellum acceptare non censetur, qui provocatus respondet, se ob provocantem à consueta via non recessurum, aut si aggrediatur se defensurum. *Navarra Cap. 15. Layman. Mart. Less. Filluctus, &c.*

Alterum mutilare, membrum aliquod amputando, aut vulnus infligendo sine justa causa peccatum est contra Justitiam: quod verum est etiam si id fieret cum consensu illius qui mutilatur: aut aliquis seipsum sine causa mutilaret, aut vulneraret. Ratio est, quia sicut nullus habet Dominium suæ vitæ corporalis, quod Deus sibi reservatum voluit, sic nemo retinet Dominium suorum membrorum, ut possit de illis quovis modo pro arbitrio disponere.

Hinc non licet seipsum castrare sive ad castitatem conservandam, sive ad tentationes sedandas. Unde etiam peccant parentes qui filium castrarent v. g. ut illum cantui aut choro idoneum redderent.

QUÆRES, quid pro hominis vita, aut vulnere, aut membri amputatione restitui debeat?

Respondeo ex communiiori Doctorum sententia, restituendas esse imprimis expensas factas in curatione vulneris: item lucrum quod cessavit, & damnum quod emerit ex alterius morte, vulnere, aut mutilatione.

Sed **QUÆRES**, An pro ipso membro amputato, aut vita, aut cicatrice ex vulnere relicta, aliqua compensatio ex Justitia debeat?

Respondeo, etsi aliqui id affirmant, probabilior tamen videri sententiam *Navarra* aliorumque, qui negant ullam compensationem ex Justitia deberi. Quia membrum, & vita hominis est bonum altioris ordinis quam ut pecuniâ, aut alio pretio aestimari, aut æquari debeat. Quamvis autem præcisè pro ipsa cicatrice nihil sit restituendum, si tamen ex ea damnum sequatur, v. g. in femina quæ ob deformitatem ex cicatrice contractam non potest pari nubere, debet ea jactura juxta prudentis æstimationem compensari.

DAMNATÆ sunt in hac materia non ita pridem ab Alexandro VII. & Innocentio XI. propositiones hæc sequentes.

Vir equestris ad Duellum provocatus potest illud acceptare, ne timiditatis notam apud alios incurrat. Alexander VII. Prop. 2.

Est licitum Religioso, vel Clerico calumniatorem gravia crimina de se, vel de sua Religione spargere minantem occidere, quando alius modus defendendæ non suppetit. &c. Alexander VII. Prop. 27.

Licet interficere falsum accusatorem, falsos testes, actuum judicem à quo iniqua certo imminet sententia, si alia via non possit innocens damnum evitare. Alexander VII. Prop. 28.

Non peccat maritus occidens propriam auctoritate uxorem in adulterio deprehensam. Alexander VII. Prop. 19.

Est viro honorato occidere invasorem, qui nisi R. P. Aysdeck, Tom. II.

ur calumniam inferre, si alter hac ignominia vitari nequit: idem quoque dicendum, si quis impingat alapam, vel fuste percutiat, & post impactam alapam, vel illum fustu fugiat. Innocentius XI. Prop. 30.

Regulariter occidere possum suum pro conservatione unius auri. Innocentius XI. Prop. 31.

Non solum licitum est defendere defensione occisiva, qua actu possidemus, sed etiam ad quæ jus inchoatum habemus, & qua nos possessuros speramus. Innocentius XI. Prop. 32.

Licitum est tam heredi, quam legatario contra injuste impediendum, ne vel hæreditas adeatur, vel legata solvantur, se taliter (ut supra) defendere, sicut & jus habentis in cathedram vel prebendam contra eorum possessionem injuste impediendum. Innocentius XI. Prop. 33.

Licet procurare abortum ante animationem fetus, ne puella deprehensa gravida occidatur, aut infametur. Innocentius XI. Prop. 34.

CAPUT VI.

De Peccatis Luxuria, & sexto Præcepto, Non mæchaberis.

Luxuria est inordinatus appetitus, vel usus sensus venerei, qui fit in corpore cum commotione spirituum generationis servientium.

2. Actus luxuriæ, alii sunt perfecti & consummati cum seminis decisione, alii imperfecti, qui sistant in interno desiderio & oblectatione morosa. Speciem sumunt hi actus à diversis objectis circa quæ versantur, ideoque ea in Confessione sunt explicanda; vel etiam à modo quo exercentur naturali, vel contra naturam: diversitas illa magis patebit ex sequentibus.

3. Fornicatio, est concubitus soluti cum soluta, quæ non compellitur à Voto, Matrimonio, Religione, cum mutuo consensu habitus.

4. Incestus, dicitur concubitus cum cognatis, etiam spiritualibus, per Baptismum videlicet aut Confirmationem, & affinibus. Cognati hi sunt usque ad quartum gradum; utri & affines, quando affinitas illa oritur ex copula conjugali: ex copula autem conjugali, solum extenditur usque ad secundum. Cum iis qui Religionem profitentur, aut Sacris initiati sunt, aut in loco sacro, potius sacrilegium videtur, quam incestus. Cum filia autem Confessionis, etsi cognatio spiritualis propriè non sit, dignum tamen est flagitium Confessarii depositione, & carcere, & ob similitudinem venit etiam nomine incestus.

5. Stuprum, est copula quæ cum virgine exercetur, sive vir fuerit virgo, sive non.

6. Sodomia est, cum sexus ejusdem duo committuntur, etiam scemina, vel cum scemina vir præpositè extra vas naturale. Quidam verò putant variari speciem sodomie, si fiat cum cognato, aut affine, aut cum habente votum castitatis, &c. Sed hoc parum ad praxim juvat, quia equidem in Confessione explicandum est, se sodomiam commisisse cum habente votum castitatis, affine, cognato &c.

7. Ad bestialitatem reducitur etiam coitus qui fieret cum dæmone. Sunt autem bestialitates reliquæ speciei ejusdem.

8. Sodomia, bestialitas, mollietis non sunt ejusdem speciei infimæ, ac proinde in his non sufficit in Confessione.

fessione dicere, se procurasse pollutionem: sed exprimenda est particularis species bestialitatis aut sodomitæ, ita Alexandro VII. supra.

9. Mollities sive pollutio grave est peccatum, quoties spontè procuratur, aut voluntas in eam plenè consentit. Pollutio involuntaria non est peccatum; nec opus honestum undè sequitur, v. g. Confessionem rerum turpium, relinquere oportet, nisi sit periculum consentiendi.

10. Defectu pleni iudicii & consensus, in semiexperto pollutio non est mortalis. *Sotus, Toletus cum communi.* Dum ea provenire advertitur, pro securiori praxi docent optimi Auctores, expedire tunc se munire signo crucis, & sine alio tactu Deum ferventer rogare, ut se ab omni in eam delectationem lapsu conservet. Ita cum Theologis plurimis docet & suadet *Sanchez, Busen, Trullus &c.*

11. Oscula & tactus verè libidinosi inter non conjugatos mortalia sunt peccata, non autem inter conjugatos, si absit periculum pollutionis.

12. Inter Sponfos amplexus & oscula licita sunt in signum sinceri affectus & benevolentie, non autem tactus impudici, qui proximè ad copulam disponunt. *Sanchez, Diana Part. 2. Tract. 17. Resol. 6. &c.*

13. Qui ab aliquo opprimitur non tenetur ad defensionem sui illum ledere, at verò tenetur clamare & resistere quantum potest sine periculo vitæ aut famæ.

14. Si in cogitationibus venereis voluntas se habeat negativè, id est, non consentiat neque dissentiat motibus luxuriæ, probabile est non peccare mortaliter, nisi adsit periculum consensus aut pollutionis. *Sanchez & 9. alii.* probati Auctores.

15. Probabile est simplicem delectationem, quæ fertur in personam conjugatam, aut affinem, non habere malitiam distinctam ab ea, quæ fertur in solutam, aut non affinem, ideoque non esse necessarium hanc circumstantiam in Confessione explicare. *Diana, Vasquez & 7. alii* quos illicitant.

16. Si oscula fiant ex urbanitate, & ex more Patriæ, non sunt illicita, si non accedat pravus affectus. Viros Ecclesiasticos & maxime Religiosos decet illum Patriæ morem, quantum sine offensione fieri potest, meliori urbanitate declinare.

QUÆRES, An, & quomodo universim censeatur aliquis peccare contra castitatem indirectè, ponendo causam rei veneræ proximam, aut remotam?

Respondeo primò, Quando aliquis facturus rem necessariam, aut ex se licitam prævidet inde secuturos motus venereos, aut etiam pollutionem, quam nullo modo vult, aut directè intendit, tunc non tenetur abstinere à tali actione, si non existimet adesse periculum ne consentiat in istam delectationem. Quia ad actionem illam aliunde necessariam, aut ex se licitam sequitur ille motus aut pollutio tantum per accidens; homini autem prosequenti suum jus non imputatur effectus per accidens, & præter intentionem secutus, alioqui sæpe deberet abstinere ab actionibus bonis & honestis. Hinc 1. colligitur, non obstante periculo talis effectus, licitum esse audire confessiones mulierum, etiam quando exponunt res lubricas & venereas: 2. studere casibus qui circa talia versantur: 3. Aspicere, & alloqui personas alterius sexus: 4. Seipsum, aut alium medendi causâ, aut ex alia honesta

ratione contingere. Si tamen aliquis expertus esset se ex simili occasione sapius ulterius in expressum delectationis consensum mortaliter prolapsurum esse, tenetur à causa illa etiam ex se licita abstinere, ut docet *Navarrus hic Cap. 10. Sanchez, Filiucius, Layman Num. 16.* ubi notat, illos qui in actionibus turpibus, aut ex se honestis tales effectus experiantur facilius liberari, si animo obfirmato eos effectus contemnant, quàm si nimio timore imaginationem moveant, & se movendo magis ad cogitandum sollicitent.

Secundò, Si causa, ex qua talis motus aut pollutio sequitur, sit proxima, sive, ex natura sua ad veneream ordinata, ut est talis tactus, aspectus, lectio, aut lectio ex se luxuriosa, quæ otiose, & sine debita causa exercentur, mortale peccatum est ab illis non abstinere. Quia qui consentit in talem causam proximam, censetur moraliter in effectum consentire. Si verò sit causa tantum remotè, & per accidens ad pollutionem concurrens, ut nimius potus, aut cibus, iniquitatio, aut confabulatio, etsi absque causa & veritate exercentur, motus, aut pollutio ex illis sicca censetur tantum venialis, dummodo ea non intendatur, & absit periculum consensus venerei. Quia effectus ille in talibus causis tantum remotè, & inopportè continetur, & potius proveniunt ex imbecillitate complexionis & naturæ, quàm ex intentione illius qui talem causam aut actionem ponit. Ita etiam docet *Sanchez, Filiucius, Lessius, Diana alios citans Part. 5. Tract. 13. Resol. 4.*

Itaque generatim ut sciatur quando tales effectus censeantur esse intenti indirectè, sive in sua causa, vix breviter hanc Regulam statuunt: Si causa in genere luxuriæ sit peccatum mortale, pollutionem ex ea sortitam esse mortalem: Si causa sit venialis, illum effectum esse venialem: Si verò causa nullum sit peccatum, effectum quoque nullum fore peccatum, secluso semper periculo directi consensus in ipsam pollutionem tali causa proveniente.

De Castitate Religiosa &c. vide *suprà pag. 117.* Remedia contra luxuriam, quæ decet Confessionem in promptu habere, breviter assignat *Peyrinus Tract. 1. Quest. 3. Cap. 2. alii quæ.*

1. Humilitas & oratio, ut agnoscant nostram fragilitatem ad Dei auxilium recurramus. 2. Sobrietas victu, & carnis mortificatio. 3. Custodia sensuum, & vitio familiaritatis cum mulieribus. 4. Fuga vitii. 5. Piorum librorum lectio. 6. Mortis & æternæ penarum viva meditatio. 7. Frequens Communitatis & Confessio apud unum prudentem & stabilem Confessarium. 8. Occurrente tentatione, cogitare Deum adesse præsentem, severum peccati vindicem: ac firmiter animo revolvere hanc sententiam: *Momentaneum est quod delectat, æternum quod cruciat.*

Instructio Theologica & Ascetica pro personis immoratis in hac materia Luxuria.

Notandum primò, Corporis ad libidinem commotiones & alterationes reliquas in hoc naturali statu, tam esse homini, etiam nolenti, naturales, quam sit ipsa natura animalis quæ homo constat, & quam Deus ad conservationem generis humani generando, ordinavit, Quod viri etiam docti, & timorati

CAPUT VII.

De Præcepto VII. VIII. IX. Non
Furtum facies &c.

De Furto, Rapina, &c.

rati pro se, aliisque dirigendis in hac materia, præ cæteris anxia, & frequenti, sæpe non satis advertunt.

Notandum 2. Documenta quæ hic appono, Auditorum esse apud omnes probatissimorum, non enim pro meis tantum tradere præsumerem.

S. Bernardus apud *Rodriguez* Part. 2. Cap. 20. sic docet. Molesta est lucta, sed fructuosa: quia si habet poenam, habet & coronam; non nocet sensus ubi non est consensus: imo quod resistentem fatigat, vincentem coronat.

Item, *Blosius Abbas* & *Asceta* celeberrimus, Qui, inquit, delectatur vanè sibi placere, quamvis solum semel fiat, pejus est in oculis Dei, quam si multos annos similes pateretur motus quantumlibet mali sunt, si consensum non præbet. Ideoque non est quod tristetur aut magni faciat sensus vel cogitationes has: & in insipientes potes te habere quasi non per te, sed alium transierint. Et potes tibi persuadere (ait Sanctus quidam) eas extra te fieri: cogitationes enim pravæ in te sunt si illis consentias, & non aliter: & si non consenseris, domum tuam ingressæ non sunt, sed solum foris ostium tuum pulsarunt.

Alphonus Rodriguez vitæ spiritualis singularis Magister Part. 2. Cap. 20. Considerandum, inquit, aliquos esse qui gravi tristitia & dolore afficiuntur dum se turpibus & inhonestis cogitationibus vexari nimis advertunt, sic ut sibi persuadeant se à Deo desertos, & iram ejus in se inflammata, quod talia in mentem veniant: qui magnus error est, quod probat, & sic prodit.

Aliqui quid sibi in his agendum ignorant ut expellant, compellendo tempora, contrahendo frontem, movendo caput, claudendo oculos: & subinde nisi dicant, nolo, videntur sibi consensisse. *Majus est* damnum quo quis se hoc agendi modo afficit, quam quod à tentatione patitur. Id diabolus petit, qui probe novit illos longissimè à consensu abesse. Idem illi non parvo sed magno lucro est: nec negotium est quod in gnâ vehementiâ peragendum sit.

Sancti & vitæ specialibus magistri docent modum his resistendi non esse ut pugnetur quo fugentur, fatigando & vim sibi inferendo imaginatione, sed solum illas parvi faciendo, quod declarant quibusdam similitudinibus, ut dum caniculi latrant, si eos nihili facias &c.

Ideoque optimum in his remedium inquit est, eos flocci pendere: vel faciendum monent ut is cui ventus multum pulveris in faciem conjicit, ille vero hoc nihili faciat, sed occludit oculos & progreditur. Et ad majorem eorum qui his tentationibus vexantur consolationem, utque tandem aliquando inducantur hoc remedio uti, monent Sancti, quod quantumlibet perverse sint cogitationes, nihil tamen easdem faciendas, sed quo deteriores sunt tanto minoris illas ducendas, quod non tam sunt periculosa. De S. Catharina Senensis, aliisque Sanctis ac timoratis exempla in hoc solida apponit.

Hæc, inquam, instructio pro personis timoratis, qui actu peccati timorem, & horrorem habent, non ita convenit libertinis, & labi confuetis, quibus potius contra consensum voluntas firmanda est per considerationem mortis, inferni, æternitatis, de quibus supra.

De hoc, & similibus, Documenta plura traduntur supra de Conscientia Scrupulosa in hoc Tomo 2. Tract. 1. Cap. 1. ad Pag. 5.

1. Furtum est occulta rei alienæ ablatio, invito rationabiliter Domino: si fiat cum aperta violentia, dicitur rapina, quæ à furto specie distinguitur.

2. Furtum non est, in extrema vel gravissima necessitate propriâ vel alienâ accipere ex re alterius, quantum hic & nunc necessarium est ad subveniendum necessitati, neque obligatio est postea restituendi. Aliiter sentiendum in hoc de necessitate gravi, juxta dicta hic Tom. 2. Tract. 1. Quest. 9.

3. Quantitas requisita ad furtum mortale, æstimanda est ex prudentum judicio considerata pecuniæ raritate, & personâ furto læsâ. Non malè rem determinare videretur, qui statueret quantitatem censeri gravem, quæ æquaret stipendium diurnum honesti artificis; solent enim homines laborem illum, ejusque pretium pro re notabili æstimare. Ita etiam docuit hic *Lud. Scilders*, & in suis dictatis plures alii Lovanii eruditi Professores.

Laxior est *Sotus*. *Corona Navarrus* de furto, Num. 3. qui docent mortale non esse lautas divitias possidenti auferre tres argenteos. Respectu hominis quantumvis ditissimi unum vel alterum aureum materiam gravem conficere censet *Bonavina* alique.

4. Potest etiam in re modica aliquando grave peccatum admitti, si inde grave damnum eveniat, ut si quis sartori acum, quam unicum habet, suffuretur.

Quando domestici furta non admodum damnosa sine magna difficultate restituere nequeunt, prudenter & licitè aget Confessarius, si illis injungat, ut obsequiis extraordinariis damnum compensare studeant.

5. Uxor à viro, filius à patre, si quid non magni pretii accipiat, non furatur: si tamen notabile quiddam fuerit, omninò est restituendum.

6. Si quid contractu oneroso, ut emptione, à fure acceptum sit, sufficit id ei, aut cui ille voluerit restituere, etsi quidam Domino proprio id probabiliter doceant restituendum esse.

7. Qui pauca furatur per vices, ubi summam notabilem explevit, obligatur sub mortali ad totius summæ restitutionem; modò illa pauca sic accepta sint, ut in morali æstimatione, una summa totalis, aut notabilis damnificatio censeri possint: Quia tunc in idem recidit, sive quis ab altero auferat summam notabilem paulatim, sive simul, cum in utroque eventu damnum æquè magnum sustineat proximus. Deinde hæc praxis, utendi v. g. parvis ulnis, aut mensuris, esset graviter perniciosa commercio humano; ut proinde Innocentius XI. rectè prohibuerit propositionem 38. huic doctrinæ oppositam. Fufius hæc deducta invenies supra Tom. 2. Tract. 1. Quest. 9.

8. Sine furti crimine post uxor succurrere necessitati sui patris, aut matris, aut prolis ex alio Matrimonio, etiam nolente marito, ex bonis propriis, aut communibus, dummodò post mortem viri ea, quæ largitur in sua portione computet. Quia illa jure naturæ tenetur eos alere, & maritus debet in hoc consentire. *Navarrus*, *Lessius*, *Diana* Part. 5. Tract. 8. Resol. 34. Quod aliqui ad uxoris fratres, & sorores probabiliter extendunt,

9. Non

9. Non furatur etiam v.g. famulus, qui moderatè utitur tacitè compensatione si stipendium suum (quod supponitur illi promissum, & certè debitum) non possit aliter obtinere. Uti plures docent apud *Layman & Tolet. Lib. 5. C. 15.* contra alios paucos. Et hæc illorum sic limitata doctrina, est omnino aliena à Prop. 37. reprobata ab Innocentio XI. *Famuli & famula domestica possunt occultè heris suis surripere ad compensandam operam suam, quam majorem judicant salario, quod recipiunt.* Quia hic compensatio illa non relinquitur iudicio famuli, sed requiritur expressè ut salarium illud totum sit illis promissum, & certè debitum, & ut aliter obtineri non possit. Nihil autem horum trium propositio prædicta requirit: & idè illa periculo injusti excessus, & abusus viam pandere videtur.

QVÆRES, An liceat clam, aut etiam per vim propriâ auctoritate rem meam recuperare ab alio injustè detentam?

Respondeo cum distinctione: Si res tua in specie extet apud injustum detentorem, nec possis facile aliter recuperare, licitum esse non tantum clam auferre, sed etiam vim adhibere. Quia perinde agis ac si vim inferres furi volenti rem tuam rapere, aut raptam retinere, quod licitum esse admittit communis sententia.

Quod si res tua apud alium non extet in specie, sed tantum in debito quo alius tibi adstrictus tenetur, quod non facile potes recuperare; tunc dico licitum non esse vi rem æquivalentem eripere, aut debitorem violentâ coactione ad debiti solutionem adigere. Quia debitum ut legitime recuperetur exigit cognitionem causæ, cognitio vero causæ requirit officium iudicis, nemo autem in sua causâ iudex esse potest.

QVÆRES præterea, An ille qui alteri damnum attulit ignoranter, aut non liberè, teneatur ad illud reparandum?

Respondeo negativè. Quia damnum non posuit, damnificatio rationabiliter invito. Assumptum probatur: nemo potest velle, ut quis sibi non inferat noxam, licet de ea inferenda inculpate non cogitet, aut licet necessariò eam inferat, cum non possit rite velle id quod tunc impossibile est. Confirmantur hæc ex Decret. Greg. *Lib. 5. Tit. 36.* de injuriis & damno dato Cap. ult. nec non *Lib. 3. §. ad legem*: quibus consonant Theologi passim omnes unâ cum D. Thoma.

Dices primò, quivis licitè alterum arceat, etiam non liberè agentem, ne se lædat: ergo læsus in casu rationabiliter est invitus.

Respondeo, concedo antecedens, quia alioqui jus se suæque defendendi inutile pro magna parte foret; sed nego consequens, eò quòd dispendium illud nec ab illo (uti suppono) nec ab alio inferente evitari poterit.

Instabis, saltem poterit absolutè velle, ut quando jam jactura illa fuerit illata, restauretur ab inferente: hoc enim videtur requirere plena sui defensio.

Respondeo, negando assumptum: defensio ut sit licita, debet fieri modo competenti; qualis non est, si quis vellet obstringere alterum sub reatu pœnæ æternæ vel temporalis ad refarciendum cum æquali detrimento aliquid, cujus ipse causam non magis mortaliter præbuit, quàm si bestia, aut res aliqua inanimata illud effecisset. Aliud est, dum amentem, v.g.

aut furiosum, volentem mihi nocere, simpliciter impedio: Tunc enim non volo fieri aut omitti sponte ab illo aliquid, quod facere aut omittere sic nequit; sed tantum conatus ejus resisto, sicuti resisto furori alicujus bruti vel elementis, quod nunquam permittitur.

Dices secundò, ille qui posuit causam damnificativam bona fide, tenetur eam re cognitâ removere: ergo etiam tenetur reparare noxam, qui illam intulit eadem fide.

Respondeo, ille de quo in antecedenti, tenetur ad hoc ex Charitate, concedo: ex Justitia, nego. Cum enim illa actio ab eo processerit more non humano, in æstimatione morali tantumdem est, ut ab eo non processisset. Proinde non tenetur eam alter refarcire damnum à se bonâ fide allatum, nequidem ex Charitate: quia non potest refarcire aliquid que damnum secundum se gravi aut æquali, proficere potest prior causam removendo.

Instabis, cum alteruter in casu incommodum subire debeat, satius videtur, ut is ultimatè subeat, qui illud à parte rei intulit.

Respondeo, negando assumptum: etenim ratio consentaneum haud est (ut ex prædictis liquet) obligari creaturam rationalem ad restaurandam peccatorum quam posuit absque ulla culpa. Proinde offensus cogitare potius debet, sibi illud non tam per hominem, quàm per infortunium obvisse. Si tamen prudenter dubitaret, num afferens aut præteriens damnum, aliquam culpam seu negligentiam commississet, tunc licitè posset eum ad reparandum urgere per magistratum, qui juxta leges Civiles in similibus favet damnificato. Et ex his patet, tantum esse hanc resolutionem, quæ in praxi magni fere momenti est, & passim magis supponitur quàm libiliter.

De aliis Injuriis, & Peccatis, quæ Præcepto 8. & 10. adverfantur, ex sequentibus constare debet.

CAPUT VIII.

De Contractu in genere.

Contractus est consensus externus duorum, quo liberè & legitime utraque pars, vel saltem alteri acceptanti, se obligat. In qua definitione, pleræque conditiones ad contractum requisite impleri continentur.

1. Ex quo sequitur primò, non perfici contractum, aut obligationem, si alteri promissisti sic, ut solus sis conficius: imò etsi signum externum accesserit, si non acceptaverit alter, contractus nullus est, ac nulla proinde obligatio.

2. Qui ad contrahendum sunt inhabiles, aut quibus jus positivum resistit, nihil agunt contrahendo, v.g. pupilli, furvi &c.

3. Nihil item agitur, si materia contractus sit illicita vel illegitima, uti est res aliena ut cognita.

4. Eadem est ratio, si circa rei substantiam vis, dolus, error versetur, quod accidit, v.g. ubi acetum venditur pro vino, vitrum pro gemma.

5. Si tamen, circa qualitatem tantum, aut circumstantiam ejusmodi accidentalem, error dolusve intercesserit, non ideo contractus continuò est invalidus: Poterit is nihilominus interdum ob injuriam rescindi.

6. Imò nec si ex metu gravi etiam injustè incerto

celebretur contractus, idcirco invalidus dicendus erit, siue onerosus is fuerit, siue gratuitus: est enim adhuc liber simpliciter, & voluntarius; licet à iudice rescindat possit ex arbitrio illius, qui metum passus fuerit. Sanchez, Layman, Lugo hic D. 22.

7. Excipitur iure positivo contractus Matrimonii, Professio religiosa, & alia quæcumque vota, quæ tali metu extorta non obligant; item contractus dotis, qui in hoc contractum Matrimonii sequitur, Promissio vel traditio in rebus Ecclesiæ, auctoritas Tutoris per metum extorta. Leg. 1. §. ult. ff. de aucto. tutoris.

8. Illegitimè contrahunt, quibus bonorum suorum administratio non conceditur, ejusmodi sunt furiosi, prodigi, filii familias, uxores, Religiosi, pupilli, minores. Excipie casus aliquos quos habet Legius Lib. 2. Cap. 17. Dist. 4. & qui infra occurrent.

NOTA.

PRÆter hæc, de Contractibus in genere, & singulis ejus speciebus; uti & de Cambio, Societate, Emphyteusi, Montibus pietatis &c. alia tam speculativa, quam practica tradi hic sup. à Tomi hujus secundi Part. 1. de justitia Cap. 2. Pag. 43. & sequentibus.

CAPUT IX.

De Donatione & Promissione.

1. Donatio alia est Verbalis, per quam res donata non traditur, & parit tantum actionem personalem, in eum, qui donavit: Alia est donatio Realis, in qua res donata etiam traditur, & statim transit in rem accipientis.

2. Donatio, etiam adhibita scripturâ & testibus, potest ante acceptationem revocari. Ad donationem validam requiritur, ut absenti eam indicet ipse qui donat, nec satis est id fieri ab alio, sine ejus mandato: quod si is cui res donatur, præsens taceat, censetur acceptare. Quia in favorabilibus qui tacet censetur consentire.

3. Donatum pro absente acceptare potest Notarius, & pro causa pia homo quilibet cum usu rationis.

4. Bonorum omnium donatio non semper est invalida, si donans præsentia tantum bona intelligat, nec adjungat etiam futura, siquidem pietatis, aut dotis, aut mortis causâ donatio facta sit, aut si ea jumento aut morte firmetur. v. Molin. D. 280.

5. Qui certam summam donando excedere prohibetur, Titulo tamen remunerationis, gratitudinis, elemosinæ donare poterit; etiam sic imminutâ aliquantulum portione legitimâ filiorum: Ita Navarrus &c.

6. Quod datum est per modum dispositionis tantum ad aliquid, v. g. ad religionem, aliumve statum, revocari potest, est postea status ille non sequatur.

7. Rex potest revocare donationem tam suam, quam prædecessoris sui, si illa Regnum enormiter lædat. Bart. Laym. Diana Part. 8. Tract. 6. Resol. 18. &c.

8. Modus adjectus donationi turpis, vel impossibilis, censetur non adjectus. Molina D. 208. Col. 5. &c.

9. Donatio inter vivos, etsi res jam tradita sit, revocari potest in certis casibus, nisi illa fuerit remanentia, aut facta Ecclesiæ, aut Monasterio.

Primus casus est, si donatarius probeatur esse enormiter ingratus, v. g. si donanti graves injurias inferat,

aut inopiâ laborantem non sustentet: quod notandum est ingratis filiis, quibus parentes omnia donaverunt. Lessius, Sylvester, Trul, Bonacina.

2. Si donans caruerit liberis, & postea ei proles nascatur: hæc enim conditio inest donationi, ex dispositione juris, uti notat Diana, Sa, &c.

3. Si donatio fuit talis ut filii omnino priventur legitimâ portione, possunt eam, etiam ipsi filii revocare. Navarrus, Lessius, Diana.

10. Simplicem promissionem rei notabilis, etiam si à promissario acceptatam, per se non obligat sub mortali docet Cajetanus & quidam alii. Probabilior tamen videtur contraria opinio, quam tenet Mald. Vasq. Fil. &c. si quis veram promissionem seriò expresserit, & non solum propositum aliquid præstandi.

11. In foro tamen externo ut judicetur seria & valida promissio, ultra acceptationem requiritur ut exprimatur causa propter quam facta fuerit promissio, ut tradit Covar. Villal. Tullus Lib. 7. Cap. 16. D. 6.

Pura de Promissione & Donatione colligantur ex dictis supra de Voto, & infra de Testamento.

CAPUT X.

De Commodato, Deposito, Mutuo.

1. Commodatum est contractus, quo res aliqua quoad solum usum, pro certo tempore, & gratuito conceditur.

2. Depositum, est quod traditur custodiendum, ut integrum restitatur.

3. Mutuum ab utroque differt in eo, quod transferatur in alium Dominium illius rei quæ mutuo datur, non item in illis quæ dantur per modum depositi, vel commodati.

4. Ante tempus definitum commodator rem commodatam repetere non potest sine injustitia. Si tamen ex eo, quod re suâ careat, illi damnum impendeat, potest eam ante tempus repetere, quamvis inde damnum æquè magnum impenderet commodatario. Quia (ut ait Navarrus) in commodatione hæc tacita involvitur conditio: nisi interea contingat rem esse necessariam commodanti.

5. Re depositâ licitum est uti, quando depositarius bonâ fide existimat depositori id non displiciturum; aliàs absque usu servari debet.

6. Si res commodata, vel deposita perierit, probabile est depositarium teneri tantum in casu quo dolus, aut culpa crassa dolo æquivalens intervenierit: Lessius, Layman, &c.

Excipie tamen factores, molitores, aliosque artifices, quibus res traditur expolienda, uti etiam nautas & aurigas, qui ex levi culpa obligantur. Quia etiam in eorum commodum res alienæ illis traduntur. Sylvester, Lessius, &c.

7. Si depositarius aut commodatarius dubitet, an commodatum sive depositum perierit suâ culpâ, non tenetur, in foro sitem interno, ad restitutionem. Quia in dubio non præsumitur delictum, Ita Sanchez de Matrim. Lib. 2. Dist. 41. Num. 18. &c.

8. Dolus tamen præsumitur in foro externo, nisi depositum casu sic perisse probeatur, ut simul cum rebus depositarii servari non potuerit, quod fieri potest, v. g. imminente naufragio aut incendio, quo casu depositarius non teneretur rem alienam præ sua servare.

9. Si

le
in

no
ia

9. Si quis depositum Domino reposcenti remisit per hominem, qui vulgò fidus audiebat, isque sibi retinuerit, vel perdidit, rem Domino periisse censet *Molina apud Escobar, &c.*

10. Mutuans ad damnum faciendum obligatur in conscientia, si de rei vitio mutuatarium non monuerit.

Item, nisi per necessitas urgeat, rem mutatam ante tempus repetere non potest.

11. Tenetur mutuarius prestare casum fortuitum mutuo evenientem, cum penes eum rei Dominium sit, & in eadem qualitate & quantitate eam suo tempore reddere debeat.

Non licet in vero mutuo, ullum lucrum accipere, quia esset usura, ut *Cap. Seq. magis patebit.*

12. Mutuum distinguitur a pignore, hypotheca, & locato, quod in his Dominium rei in alterum non transferatur cui ea oppignoratur, sed tantum usus, uti diximus de comodato & deposito, in mutuo autem cum usu Dominium transfertur. *Bonacina D. 3. Quæst. 3. Part. 1. &c.*

CAPUT XI.

De Usura.

1. Usura est lucrum ex mutuo: tale lucrum est quodlibet pretio æstimabile, quod supra summam capitalem præcisè ratione mutui exigitur. Hoc autem iniquum est, exigere lucrum pro re mutuata, quæ non est amplius tua, sed aliena; quia rei mutuata Dominium transfertur in eum, qui mutuum accepit.

2. Usura non est, si nihil ut pretium mutuans intendat, sed ex gratitudine tantum aliquid speret, & eam intentione illi aliquid donetur, etsi donationem illam ut finem intendat. *Mol. Tr. 2. D. 305. Num. 6. C. Lugo. d. 25. &c.*

3. Usura tamen incurritur dum ultra sortem signatè aliquid exigitur tanquam ex benevolentia aut gratitudine debitum. Aliud enim est aliquid ex gratitudine sperare, aliud ut debitum exigere, hoc enim aliquam mutuam transactionem præsupponere videtur.

4. Si des mutuum, ut te in alterius amicitiam in fines, usura non erit; imò nec si inde spes aliquod officium. Quia amicitia pretio æstimatur.

5. Usurarium tamen est & illicitum pactum de officio aliquo obtinendo à mutuuario, vel de ejus opera pro te impendenda: Ita communiter Doctores cum *Molin. Less. Salas. C. Lugo.*

6. Usura non est poscere aliquid ratione difficultatum vel expensarum, quæ erunt, vel timentur in recuperanda sorte quæ mutuò datur: item ratione periculi in eadem recuperanda. Quia pretio æstimari potest quod quis se in talem difficultatem vel periculum conjiciat.

7. Nec est Usura pacisci & accipere aliquid ratione emergentis damni, cujus mutuum verè causa sit, aut cessantis lucri, vel cessaturi, modò de hoc ipso mutuarius præmoneatur: ut si cum pecunia tua quam alteri mutuaris, poteras & volebas negotiando quantum facere.

8. Usura est, mutuare frumentum vetus cum obligatione ut restitatur novum certo tempore, siquidem qui dat mutuum sciat novum fore melius, & majoris pretii. *Sylvester, Navarrus, Trul. Disp. 15. Num. 11.*

9. Ex sententia communi usura est, si mutuum des ut postea ex debito civili obligetur mutuarius, tibi mutuari vicissim, aut vendere, aut merces apud te emere, aut operas suas tibi locare. Eiusmodi enim obligatio pretio æstimabilis est, quæ mutuatarium privat potestate emendi alibi &c. *Lessus Lib. 1. Cap. 20. D. 8. C. Lugo, Layman Lib. 3. Traçt. 4. Cap. 16. Num. 3.*

Item si frumentum quod alibi habes mutuum des, cum obligatione, ut reddatur vel hic vel alibi, tibi plus valet, cum sumptu vel labore majori. Nisi fortitudo Titulus æquivalens accedat, lucri cessantis, periculi, &c.

10. Si mutuo des, v. g. decem modios tritici, interim per accidens crescat tritici pretium, potes eadem mensuram repetere. Quia sic non petitur frumentum mutuum propter ejus pretium, sed propter ipsam substantiam frumenti, cui eadem mensura æqualis. *Layman, Bonacina.* Aliud est de modico ejus valor accrevit, quia in ea æqualitas valens non substantia spectatur, *Layman, Bonacina, &c.*

Præter obligationem restitutionis, usurarius est obnoxius pœnis à jure constitutis *Cap. quamquam de Usu in 6.* ut sit publicus sive notorius, non debet admitti ad communionem altaris, aut absolvi donec Usuras actu restituat, vel cautionem pro iis præbet, neque sepeliri in loco sacro, & qui sepeliri in loco sacro est excommunicatus. *Bonacina, Lessus, Trul. Layman &c.*

CAPUT XII.

§. I.

De Emptione, & Venditione.

1. Emptio, est contractus quo pretium pro mercè accipitur: Venditio, quo pretium pro mercè accipitur. Uterque contractus mercis traditione completur, & utriusque iustitia in æquali valore mercis pretii consistit.

2. Etsi contingat venditorem necessitate ducitur res suas vilius vendere, emptio tamen erit iusta. Quia à nullo deceptus est venditor, & venditio illi manet libera: *Cajetanus, Bonacina &c.*

2. Emptor potest emere minoris ex eo Titulo, quod multa simul emat. Quia tunc venditorem emptum facit ad alia cõemenda, & liberat eum cum res illas servandi & vendendi.

4. Venditor communiter vendere debet eo pretio quod vel à Lege, vel à Magistratu constitutum est, & si nullum pretium sit statutum, illud æquum estimabitur, quod à communi hominum æstimatione imponitur. Non consistit tamen illud pretium in indistinctibili, sed dividitur in medium, infimum, & summum sive in pium, moderatum, & rigorosum, ita ut venditio iusta sit intra hanc latitudinem, ut videbitur modò infimo, modo summo pretio merces possunt vendi.

5. Debet in æqualitate mercis cum pretio computari labor, impensa, industria adhibita in merce comparanda, conservanda &c. Unde ex hac ratione oculari possunt qui res minutas, aut fenum, aut pecuniam in hospitibus charius vendunt, quam passim alii in quantitate majori.

6. Illud genus *Monopolii* injustum est, quo mercator

tores aliqui inter se propria auctoritate conveniunt, ut coemendo merces certi generis, v. g. frumentum, salern, vinum, illas pro suo arbitratu charius dividant, dum ipsi efficiunt ut vix alibi inveniri possint. Plura de Monopolio sua circa p. 78

7. Venditor debet emptorem pramonere de notabili vicio rei, quod ei obesse potest, v. g. de ovibus si sint morbide, de domo si sit ruinosa, de equo si sit furiosus, de panno si sit adustus; alioqui ad relarciendam fraudem & damnum secutum obligabitur. Ita Theol. communiter.

8. Si occulte noveris debitorem tuum non esse solvendo, injustum videtur pretio ordinario debitum illam vendere iis, qui id nesciunt: Tam quia dolus est, quam quia non revelatur maximum vitium debito intrinsecum, quod est impotentia solvendi.

9. Licet rem vendere pretio corrente, & nihil dicere emptori, etsi Venditor sciat pretium meris mox esse mutandum Quia pretium currens, simpliciter adhuc justum est. Seclulis tamen mendaciis, dolo, fraudibus, quibus emptorem ad emendum allicere nequam licet. Bonacina Quast. 2. Part. 5. Nam. 12. cum Agric. Fillucio, Lessio &c.

10. Si duobus in solidum res sit vendita, Dominium acquirit is, cui tradita est, modo pretium solverit: Si vero neutri tradita sit, debetur ei qui prius tempore erit, alteri vero relinquatur actio in venditorem. Dominium tamen, ante traditionem, in Ecclesiis, aliisque piis locis requiritur. Lessius, C. Lugo &c.

11. Si res empta pereat ante traditionem, & sit in individuo determinata, v. g. hæc domus, hoc dolium vini, hic modius frumenti, illa perit emptori, nisi venditoris culpa perierit, aut aliter expresse conventum fuerit: si autem empta fuerit res indeterminata, periculum spectat ad venditorem. Ita C. Lugo, Lessius, Bonacina Layman Lib. 3. Tract. 4. Cap. 17.

12. Si post traditionem res vendita pereat, aut fiat deterior, cedit in damnum emptoris, etsi necdum persolutum sit pretium: quia res qualibet Domino suo perit. Layman, Bonacina &c.

13. Usura est, minoris emere credita certa anticipata solutione; secluso lucro cessante & damno emergente. Sic enim implicite mutatur pecuniam minore pro exigenda majori, Molina, Lessius, Fillucius, Bonacina Disp. 3. Quast. 3. Part. 10. Aliud est, si credita sint incerta, litigiosa, aut cum difficultate exigenda: tunc enim jure coemuntur minoris pro ratione incertitudinis, ac difficultatis ab emente sustinenda in reobtinenda, ita Bonacina, Trullus &c.

14. Regula universalis dignoscendi, An in aliis contractibus, in quibus est rerum quæ permutantur inæqualitas, interveniat aliqua iniustitia, plerumque erit: An advertere an insuper ex una parte accedat lucrum cessans, damnnum emergens, aut periculum fortis, Nam ex horum Titulorum justâ consideratione, aliquid ultra fortem accipi potest. Ut fufius deducit Molina, Lessius, Layman, alique Theologi & Juriste.

Varia insuper pro contractibus privatis, singulorum locorum propriis juribus constituta sunt, quæ nequeunt ad certa principia reduci, & ad Judicem potius, quam ad Confessarium pertinent.

QUESTIO in praxi singularis est: An vendentes licite possint vino aquam miscere, aut optimo tritico grana viliora, si per hoc vinum aut triticum non reddatur deterius, quàm id quod passim pro eodem pretio ab aliis venditur?

Reddatur deterius, quàm id quod passim pro eodem pretio ab aliis venditur?

Respondeo, id non esse illicitum, si mixtio illa cum cautela, & sine immodico excessu adhibeatur, uti plures docent cum Lessio de Just. Lib. 2. Cap. 21. Dub. 11. Bonacina Tom. 2. Disp. 3. de Contract. q. 2. Pun. 6. Num. 17. Diana Part. 1. Tract. 8. Refol. 51. Contra Rebelleum, Busenb. Layman Tom. 1. Sect. 5. de Just. Tract. 4. Cap. 17. §. 2. Mendo in statera Dissert. 6. Quast. 4.

Probatur nostra responsio: quia in casu nullum damnum aut injuria infertur emptori: non enim tenetur venditor illi tradere merces majoris perfectionis quàm sint illæ, quæ pro eodem pretio ab aliis passim venduntur, & quæ eandem utilitatem habent ad usus humanos, uti hic fieri supponimus. Ergo venditor per hanc commixtionem non delinquit contra Justitiam, neque ad restitutionem obligari debet. Itaque confirmatur ex eo quod plures Auctores probati tradant, licitum esse venditori imminuere rei mensuram, quando aliâ ratione obtinere nequit Legitimum illius pretium, cum per hoc nullam inferat injuriam emptori, cui tradit merces pretio accepto æquivalentes.

Dixi in responsione, si cautela sine immodico excessu adhibeatur. Quia propter excessus periculum, hæc praxis, quamvis in se legitima, prudentibus tantum & timoratis indulgeri debet, ne aliàs homines laxioris conscientie facile sibi persuadeant suarum mercium præstantiam ceteris longè antecellere.

De Emptione, Monopolio, Locatione, Emphyteusi, Feudo, Censu vario, Cambio, Contractu Societatis &c. vide alia supra Tom. 2. Part. 1. Pag. 46.

§. II.

DE SIMONIACA Emptione aut Venditione.

Simonia est studiosa voluntas emendi, aut vendendi aliquid spirituale, aut spirituali annexum, pro pretio temporali. Nomen accepit à Simone Mago qui Aetiorum hoc crimen admisit.

1. Requiritur ad Simoniam ut sit deliberata voluntas emendi aut vendendi, sive contractus onerosus, aut pactio tacita, vel expressa, & obligatio ex ea resultans. Non sufficit enim aliqua naturalis obligatio, v. g. gratitudinis, quando quis sperat, vel tantum intendit aliquam remunerationem, si nulla intercedat obligatio, qualis solet esse in contractu oneroso. Per, pretium temporale, intelligitur etiam id quod pretio æquivalat, ut est obsequium, patrocinium, famulatus &c.

2. Nomine, rei spiritualis, non tantum importatur res formaliter supernaturalis, & ad salutem nostram per se ordinata, ut est gratia, aut dona Dei interna, sed etiam res quæ causat gratiam, aut donum aliquod supernaturale, ut sunt Sacramenta, Concio, Preces, aut alia Sacramentalia: Item effectus & usus potestatis supernaturalis, ut est consecratio, absolutio, benedictio, dispensatio, excommunicatio, electio ad beneficium, presentatio, confirmatio, collatio. & alii actus ad jurisdictionem Ecclesiasticam pertinentes, qui omnes sine peccato Simonie emi aut vendi non possunt.

3. Denique ad Simoniam sufficit, quod ematur aut vendatur.

Gg vendatur.

vendatur aliquid *Rei spiritualis annexum*, ut sunt redditus beneficiorum, qui propter officium spirituale conceduntur.

Matia igitur Simonia consistit in eo quod res sacra sive spiritualis irreverenter tractetur, dum instat rei temporalis pretio commutatur, ac si hæc esset illi aquiranda.

Hoc peccatum est mortale ex genere suo, nec veniale fieri potest ex materia levitate: Quia nullum donum gratia, licet parvum, potest vendi sine gravi irreverentia, tum ipsius doni, tum etiam Dei qui singulari & supernaturali modo illius doni auctor existit. Potest tamen esse peccatum veniale ob actus indeliberationem, & imperfectam cognitionem malitiae. Ita Suarez Tom. 3. de Rel. Lib. 4. Cap. 36. Lessius hic Cap. 35. D. 1. Azor, Layman, alique.

Simonia alia est *juris avum*, quæ nempe est prohibita propter malitiam suam v. g. hostiam consecratam vendere. Alia est *juris humani*, quæ est mala tantum propter prohibitionem. Hoc modo ab Ecclesia prohibetur, ideoque simoniam juris humani contrahit, primo, venditio Beneficiorum, etiam secundum id quod in ipsis temporale est, scilicet quoad jus percipiendi fructus. 2. Venditio Officiorum extrinsecè tantum ordinatorum ad res sacras, v. g. sacristæ, advocati Ecclesiæ, aut thesaurarii. 3. Oblatio pecuniæ cum obligatione alicui facta, ut suadeat alteri sibi conferre beneficium. 4. Contractum inire de resignando beneficio, vel solvenda pensione, si alter beneficium tibi impetret. 5. Absque auctoritate superioris permutatio, & resignatio beneficiorum: vel etiam reservatio pensionis ex beneficio resignato: hæc tamen possunt licitè fieri accedente facultate superioris qui jus illud constituit. 6. Acceptio muneris, etiam sponte oblato, pro examine ad Parochiam, ex Trident. Sess. 24. Cap. 18. pro collatione Ordinum, pro Tonsura, vel literis dimissoriis, Trident. Sess. 2. Cap. 1. Excipitur tamen decima pars aurei pro Notario, si salarium non habeat, & consuetudo id permittat. 7. Exactio pecuniæ pro admissione ad Religionem, quamvis non detur pro statu religioso, qui cum sit spiritualis jure divino vendi non potest, sed pro onere sustentationis illius personæ, nisi forte excuset monasterii tenuitas, vel consuetudo contraria: ita Layman, Lessius, Bonacina Disp. 1. Quæst. 1. Azor, 3. p. 1. 12. Cap. 14. Idem est si pro Concione aut Missa pretium accipiatur, nisi ratione laboris extrinseci, aut alterius incommodi pretio æstimabilis, ut docet supra Layman, Bonacina alique.

Item Simonia est, dare vel accipere pretium pro Absolutione à peccatis, aut censuris, pro Dispensatione in voto, juramento, impedimento matrimonii, irregularitate, cum hæc sit jurisdictio spiritualis. Quamvis possit in his aliquid exigi per modum multæ ad causam piam applicandæ, ut in quibusdam casibus fieri solet.

Non est autem Simonia, dare aliquid ad redimendam iniquam vexam, v. g. neganti Sacramenta in necessitate; aut impediendi legitimam beneficii possessionem, Suarez, Lessius, Layman, vel iniquè impediendi electionem, vel possessionem ad quod jus in re jam obtinetur; Quod si tale jus nondum habes, etsi possis redimere vexam ab eo, qui tantum potest obesse, non tamen ab eo, qui & prodesse, & obesse potest. Quia in primo casu non datur tamquam pre-

tium æquivalens rei spirituali, sed ut alter ad officium rite præstandum inducatur.

Neque Simonia est dare stipendium ad sustentationem Clerici etiam divitis, pro Missis, aut concionibus; aut de eo pactum inire: quia non datur tamquam pretium spiritualis officii, sed personæ in alterius gratiam occupatæ, quod illi ex justitia debetur. Suarez, Layman Lib. 4. Tract. 20.

Non est Simonia saltem juris divini, quamvis potest esse quandoque juris humani, spirituale cum spirituali permutatæ, v. g. beneficium pro beneficio, reliquias cum reliquiis; vel dare temporale pro temporali: ut si calicem, vel agnos Dei præcise ratione materis vendas: Vel dare temporale, pro spirituali pro modum doni gratuiti, etsi adsit spes vel intentio, alium excitandi ad remunerationem doni spiritualis, vel contra. Quia Titulus gratitudinis non respicit pretium, sed beneficium, nec solvit aliquod ex debita compensatione, modò ultra hos limites non rapit habendi dira cupido, quam coercet Innocentio XI. Propos. 45. declarans non evitari omnem Simoniam, quando datur temporale pro spirituali, etsi temporale sit solum gratuita *Compensatio* pro spirituali, ut è contra.

Varia sunt pœnæ Simoniacis constitutæ, quarum hic aliquas recensco.

Primo, ob Simoniacam collationem, & susceptionem Sacrorum Ordinum, etiam primæ Tonsuræ, incurritur excommunicatio, & suspensio Papalis ab exercitio ordinum susceptorum.

Secundò, ob Simoniam realem in beneficio Ecclesiastico, incurritur 1. Excommunicatio Papalis. 2. Irrita est clectio, præsentatio, confirmatio, & institutio: unde talis non facit fructus suos. Et hæc ita se habet, licet aliquis ad tertiam personam tali modo provisus vitium illud ignoraverit: nisi tamen, dum rescivit, contradixerit, vel nisi à tertio data fuerit pecunia per fraudem, ut redderetur inhabilis; vel nisi bona fide possederit beneficium per triennium. Ita Layman Tract. 10. Cap. ultimo, Lessius Lib. 2. Cap. 35. D. 31. Bonacina Disp. 1. q. 7. Par. 2. Num. 20. 3. Efficitur inhabilis ad idem beneficium, etiam per dispensationem Episcopi obrinendum: quamvis alia beneficiis jure ipso non privatur, nec ad nova obtinenda, ante sententiam judicis, redditur inhabilis.

Quoad Pretium simoniacè acceptum pro Beneficio, aut alia re spirituali, si non est secuta rei collatio, jure naturæ restituendum est illi à quo est acceptum. Si verò secuta est collatio, & Simonia utriusque completa, probabilius est restitutionem faciendam esse Ecclesiæ, & non illi qui pretium contulit: Quia Ecclesia hæc ratione tam dantem quam accipientem punire intendit.

QUÆRES primò, Quid dicendum de casu simili, quo certo contra collatorem v. g. Episcopum pro mille florenis, quod beneficium non sit mihi, sed alteri, collaturus, ut nempe mihi conferendo, collator mille florenos ex sponsonne lucretur?

Respondeo, illam sponsonem esse Simoniam publicatam, & illicitam; non enim tam est sponson, quam tacita emptio beneficii.

QUÆRES secundò, Quid si quis procedat per contractum innominatum hoc modo: Conferam nepoti hoc beneficium, si tu simile conferas meo nepoti, cognato, vel amico?

Respon-

Respondeo, collationem illam esse Simoniacam, si de re præstanda non simplex insinuatio, sed verum pactum intercedat, quod ex *Cap. finali. de pactu, satis colligi potest.*

QVÆRES tertio, Quid judicandum de eo qui pecuniam præbet alicui tertio ut intercedat apud alterum, ut hic intercedat apud Collatorem beneficii, ut conferatur illi qui dictam pecuniam præbuit?

Respondeo, illum casum apud aliquos Auctores illicitum admitti: quia, inquit, pretium illud datur pro re merè temporali, nempe pro gratia sive intercessione amici apud collatorem: hanc sententiam ut probabilem habet *Vasquez & Sanchez in Opusculor. Tom. 1. Lib. 2. Cap. 3.* & alii Recentiores apud *Dianam Part. 4. Tract. 4. Resol. 151.* & iterum *Part. 10. Tract. 15. Resol. 5.* Sed ipse *Vasquez & Sanchez* censet contrariam sententiam esse probabiliorē: quod omnino verum judico tam ab auctoritate, quam à ratione; quia illud pretium saltem mediatè pro ipso beneficio conferri videtur: & hac vià facile foret passim pilliare Simoniam in oculis hominum, sed prava animi intentio fugere non potest oculos Dei, ut etiam rectè hic notat *Stephanus à S. Paulo Pag. 422.*

QVÆRES quarto, An liceat absque Simonia pro beneficio aut alia re spiritali accipere aliquid temporale Titulo gratitudinis, sic ut de illo ex gratitudine præstando pactum intercedat? Licitum id esse, videtur admittere *Diana* citans *Valentiam*, quia non est pactum inducens obligationem justitiæ. Verum etiam non inducat obligationem justitiæ, adfert tamen novam obligationem, & pretio æstimabilem, suprâ simplicem gratitudinem, quæ per se libera est, nec obligat determinatè ad hoc vel illud donum conferendum, quod tamen fit ex vi istius contractus, qui proinde onerosus cenferi potest. De quo videri potest *Innocentii XI. Prop. 45. supra l. ag. 33.*

CAPUT XIII.

De Testamento.

Testamentum est justæ voluntatis dispositio de rebus post mortem præstandis, cum hæredis institutione. Et per hoc ultimum differt Testamentum à legato, sive fidei commissio partiali, quod tantum est donatio particularis alicui à defuncto relicta. *Coditillium* est quasi imperfectum Testamentum, sine hæredis institutione, ad constituenda aliqua legata, vel ad aliquid in Testamento explicandum, mutandum, addendum, vel demendum. De quibus *Layman Lib. 3. Tract. 5. Cap. 1. Bonacina, Tanner. alique.*

1. Ad Testamentum solenne, sive clausum, requiruntur à jure varix solennitates: nempe ut testator illud suâ vel alicujus manu scriptum offerat septem testibus idoneis, non defectuosis, non cæcis, surdis, mutis, nec furiosis, & prodigis, infamibus, religiosis, cognatis, qui in testatoris potestate sunt; (quibus adde ipsum hæredem, & qui in ejus potestate sunt) sed masculis puberibus, liberis, ad id rogatis, & vocatis, coram proficendo id esse suum Testamentum: tum si possit manu suâ subscribit, alioqui id præstat o-stentus pro eo testis: dein omnes & singuli septem testes eodem tempore subscribunt, si possint, per se ipsos; proprioque, vel alieno, aut communi omnes

R. P. Ardeck, Tom. II.

figillo consignant, *Layman, Bonacina Diss. 3. Quæst. 16. Part. 1. &c.*

3. Si Testamentum careat debitâ solennitate, & dubitetur an testator intenderit conficere Testamentum clausum, an verò apertum, habebit saltem vim Testamenti nuncupativi, quod tantum requirit ut septem prædicti testes coram audiant & intelligant testatoris voluntatem, etiam solâ voce expressam. Quia præsumitur testatorem hoc saltem voluisse potius quam actum suum esse irritum. *Sanchez, Lugo &c.* Consultum est in conficiendo Testamento etiam adhibere Notarium, qui particularium locorum jura nosse solet, ut valori Testamenti in foro externo tutius consulatur.

4. Notat quoque *Diana Part. 6. Tract. 5. Resol. 30.* invaluisse consuetudinem ut minor numerus testium quam septem sufficiat ad valorem. Certè hominibus rusticis quinque testes sufficere, si difficulter plures habentur, absque subscriptione, si non sint litterati, tradit *Layman & Bonacina.*

Item tempore pestis necesse non est testes simul congregari, sed tantum ut singuli seorsim adhibeantur: imò absolute loquendo tunc duos vel tres sufficere ex jure gentium docet *Diana Part. 7. Tract. 6. cum Sâ, Layman &c.* Neque minus militibus, dum in castris sunt, concedunt jura privilegium.

5. Si Testamentum factum sit ad *pias* causas, etiam in foro externo juris solennitates non requiruntur, sed tantum quæ jure gentium sufficiunt, nempe duo testes, inter quos scemina esse potest. *Covar. & alii 12.* Item Parochus, aut Confessarius etiam si legata essent pro Ecclesia propria, *Lessius, Lugo, &c.* Et quamvis morte interveniente contingeret Testamentum non esse absolutum, validum tamen est quoad legata pia, *Diana &c.* In foro autem conscientie etiam sine ullo teste sufficit scriptura, natus, vel aliud signum, quo voluntas Testatoris sufficienter indicatur. *Molina, Lugo, Diana.*

6. Si autem Testamentum factum fuerit ad causas non *pias*, & careat solennitatibus jure requisitis, probabilis est illud *saltem in foro conscientie* esse omnino validum: adeoque licitè retineri quod ex tali Testamento possidetur. Quia illæ solennitates tantum requiruntur in foro externo ad fidem in judicio faciendam, & excludendam omnem deceptionem. Ita *Lessius de Jur. Lib. 2. Cap. 19. Diss. 3. Barbosa, Wiggers, Part. 9. Tract. 7. Resol. 49. contra Molin. Diana &c.*

Hinc hæres ab incestato non videtur excusari in foro conscientie à persolvendis legatis in Testamento non solenni relictis, si satis ipsi constet de voluntate Testatoris. De qua si dubius sit, tenetur cum aliis pro ratione dubii componere. Quia in hoc dubio neutri parti favet possessio.

7. Testari non potest Religiosus professus, nec filius familias de bonis adventitiis sine patris consensu, nisi tamen sit Clericus, etiam primæ Fonsuræ: nec cæcus sine testibus, nec pupillus, nisi sit doli capax, & juramento confirmaverit. Nec in bello justo captus, nec obses apud infideles. Nec manifestus usurarius, nisi præstita cautione: valebunt tamen hujus legata ad causas *pias* si poenitens obierit. Nec uxor nisi ad *pias* causas, sicut legitime statutum sit, ut non possit testari sine consensu mariti, ut refert *Sâ. & plures alii.*

8. Patris Testamentum inter liberos ab eo solo scriptum,

Gg 2 ptum,

ptum, aut subscriptum validum est, etiam ad pia legata, *Sa, Diana, &c.*

9. Potest Pater ob justam causam inæqualiter filiis bona relinquere, ubi non obstat lex particularis: sed non potest legitimam portionem privare.

10. Et si spurium à Testamento excludit jus civile, ex jure tamen Canonico potest illi Pater alimenta relinquere, & filia dotem si eam indigeat.

11. In dubio Testamenti judicandum est Testatorem, id voluisse, quod si adesset dicturus crederetur.

11. Qui juravit non revocare Testamentum, si revocet certum est validè revocare, imò à perjurio si causa revocandi subit probabiliter excusatur. *Sa, &c.*

13. Condicio hæc Testamento apposta, si filia non nupsit, in ea quæ nunquam nupsit, item, si non in *Abi Religionem*, pro non apposta habetur.

14. Testator nullo jure positivo prohibetur, omnis consanguineis collateralibus, v. g. fratre, quemvis extraneum hæredem constituere, *Bonacina & alii 5. apud Diana Part. 1. Tract. 8. Resol. 83.*

15. Professio religiosa Testamentum prius factum non irritat, cum tunc fuerit sui juris, ut Theologi passim admittunt.

16. Executor Testamenti potest esse, qui excedit annum 17. ætatis, unus vel plures, mas vel femina, Clericus, aut Religiosus, sed cum licentia sui Prælati, & quidem Generalis, si sit Societatis: sed Franciscanis id omnino jure prohibitum. Si tamen hos executores agere contingat, acta non erunt invalida, sed tantum illicita, *Layman, Bonacina, Diana Part. 3. Tract. 8. Resol. 9.*

17. Si à Testatore nullus nominetur Executor Testamenti, executio ad hæredem pertinebit, etiam ad pia legata: potest tamen tali casu Episcopus eam ad se pertrahere jure communi. *Layman &c.*

1. Quando voluntas Testatoris honestè impleri potest, non possunt legata ad pias causas commutari etiam in opus manifestè melius; nisi ex dispensatione Pontificis, & justa de causa: *Vasquez* id etiam Episcopo concedit, Communis opinio Doctorum admittit ad Episcopum, hæredem, & executores pertinere per epikiam interpretari, non esse à defuncti voluntate alienum, si aliqua mutatio fiat: v. g. si pecuniam reliquerit ad calices emendos pro Ecclesia, quæ calicibus non eget, poterunt eam applicare ad comparandas casulas, aut alia ornamenta, quæ magis ad Templi usum conducunt. *Vasquez, Molin. Barbosa &c.*

18. Si executores intra annum suâ culpâ negligent exequi Testamentum, jus executionis ad Episcopum devolvitur. *Molin. Diana & 8. alii.*

19. Imò in legatis piis tenentur ad executionem intra sex menses, idque etiam si nondum intra sit hæreditas. *Molin. Vasquez, Diana Part. 8. Tract. 6. Resol. 25.*

20. Si bona defuncti non sufficiant ad legata omnia persolvenda, distribuenda sunt omnibus pro singulorum rata æqualiter, quia eo in casu jus ad solutionem est in omnibus æquale. *Diana, Sylvester, Sanchez, Bonacina.*

FORMULA autem Testamenti talis esse solet. *In nomine Dei omnipotentis, Amen. Ego N. N. nunc liberè, & integris sensibus commendo Corpus terra sancta, & Animam meam Deo creatori, sub protectione B. Virginis &c. Hæredem meum constituo N. N. exprimitendo bona relinquenda, debita sol-*

venda, legata pia, aut alia pro particularibus personis prout cupit de rebus suis disponere. Postea nominat Executores sui Testamenti, & exprimit obligationes, si quas illis imponit. Postremò annotat locum, diem, & annum; & infra Nomen suum, ut Sigillum apponit; Subscribunt etiam testes singuli.

Et quoniam in quibusdam varia sunt aliquando priorum locorum jura, expedit in conscribendo Testamento Notarium loci publicum adhibere, aut alter peritum & fidelem, ut in singulis securius procedatur.

CAPUT XIV.

DE RESTITUTIONE.

§. I.

Quinam teneantur ad Restitutionem.

1. **R**estitutio, est actus iustitiæ quo reparatur damnum per injuriam alteri illatum. *Injuria* vocatur est, læsio juris alieni in re quam possides, vel ad quam possidendam jus habet. Hinc si læsio sit contra bonam charitatem aut aliam virtutem, non est sufficiens fundamentum restitutionis. *Injuria hæc* aliquando est *Materialis*, quando quis bonâ fide causa fuit damni illati, aliquando *Formalis*, quando malâ fide, ill est, sciens, vel scire negligens alteri damnum intulit.

2. Non solus ille qui proximè damnificat ad restitutionem obligatur, sed etiam illi qui ad damnum alteri inferendum cooperantur. De his ut Confectissimè promptè possit judicare, sequenti versu aptè comprehenduntur.

Jussio, consilium, consensus, palpo, recursus, Participans, mutus, non obfians, non manifestans.

3. *Jussio* indicat eum, qui jubet vel mandat damnum inferri, ad illius Restitutionem teneri, sive mandatum precesserit, sive tacitè tantum, v. g. quando famulus in verbo vel signo satis colligit gratum fore suo Domino si damnum inferat, Dominus ad Restitutionem obligatur.

Non obligatur tamen qui absque ullo mandato datum habet opus suo nomine factum. Quia raritudo præsens non est causa damni jam præteriti.

Neque mandans qui ante executionem mandatum suum revocavit, si id mandatario tempore impeditur. Quia tunc damnum non est illatum ex vi mandati, ut potest retractari. *Molina, Filiucini, Lessius de Justitia Lib. 2. Cap. 13.*

4. *Consilium* nomine intelligitur is qui suadendo, rogando, aut hortando causa efficax fuit damni illati, ut proinde in defectum exequentis ad Restitutionem obligatur. Illi autem, qui pravum ejus consilium secretum fuit, consulens ad nihil tenetur, nisi dolosè ignorem suadendo circumvenierit, juxta Reg. Jur. 6. 1.

6. *Nullus ex consilio nisi fraudulenter sit obligatus.* Si consulens ante rei executionem consilium insensitè revocaverit, & conatus fuerit factum impedire, probabile est excusari à damni illati Restitutione. Quia tunc damnificans præsumitur potius propriè

malitia quam alieno consilio moveri, ut videre est apud Bonacina, Sa, Tanner. Diana Tract. 2. Miscel. 18. & Tract. 5. Resol. 83. Quamvis plures sint, qui contrarium tenent, praesertim quando cum cui damnum parabat non movit, ut sibi praeceverit.

5. *Consentans, fautor, receptor, sive recursus praebens*, si cooperando efficax causa damni exiterit, illud pro sua parte refarcire tenetur. Talis est v. g. qui suo calculo vel suffragio verè causa fuit ut eligeretur indignus, vel ut aliquis dignus jure, aut spe sua excidat: item, qui sciens furem recipit & fovet, vel res furtivas coëmit. De his enim L. 3. dicitur, *Receptantes non minus delinquunt quam aggressores.*

6. *Palpo dicitur*, qui laudando, & adulando, vel etiam ignaviam exprobrando, aliquem animat ad damnum inferendum, qui ad Restitutionem tenetur si efficaciter ad damnum cooperatus est.

7. *Participans est*, qui partem praedae recipit, aut cooperatur, v. g. agendo pro fure excubias, advehens instrumenta quibus res aliena auferatur. Excusantur tamen illi, si verè metu gravioris mali adacti ponant istiusmodi causam ex se indifferentem, v. g. scalam fenestram admoveant ex qua per accidens alterius damnum consequitur. Quia non sunt causa moralis talis damni, juxta principium 15. quod supra Tract. 1. tradidimus.

8. Qui concurrunt ad damnum *privative*, ut *mutui*, live silens, *non obstant*, *non manifestans*, tenentur ad Restitutionem quando ratione pacti, aut officii ex justitia damnum impedire debent; ut docet S. Thoms. 22. q. 62. *Art. 7.* Tales sunt Principes, aut Magistratus, qui possunt, & negligunt impedire latrones, milites, aut alios grassatores, qui subditis damna inferunt. Item, Tuores, & administratores bonorum non impediunt damna pupillorum, aut aliorum quorum curam susceperunt. Denique famuli, qui negligunt arcere furem extraneum Domini sui horreum, domum, aut cubiculum ingrediendum.

9. Praedicti omnes non obligantur ad Restitutionem, si non sit moraliter certum eorum mandatum, consilium, aut cooperationem in damnum efficaciter influisse, sic ut sine illis non fuisset illatum. Quia in materia justitiae vel maxime, melior est conditio possidentis, uti ostendimus Tom. 2. Tr. 1. *Princ. 3.* & ita docet Bonacina, Tanner. Diana, Lesius de *Just. lib. Cap. 13. Disp. 4.*

10. Probabile est Parochum aut alium Confessarium, qui ex negligentia vel ignorantia, cum debuit, omisit poenitentem de restitutione facienda monere, non obligari in poenitentis defectum ad Restitutionem faciendam. Quamvis enim non admonendo graviter peccaverit contra officium Confessarii non instruendo poenitentem, non tamen contra justitiam & jus alicujus tertii: nisi tamen ex malitia Restitutionem positivè dissuaderet, aut impediret. Ita Bonacina, Lesius, Layman *Lib. 3. Tract. 4. Cap. 7. contra Navarrum, Angel. &c.*

11. Si plures concurrant ad damnum sine mutuo consensu, sed quisque seorsim, non plus tenentur singuli restituere, quam sit damnum quod per se intulerunt. Si autem cum mutuo consensu & auxilio id fecerunt, singuli tenentur in solidum in defectu alterius totum damnum refarcire. Quia singuli sunt causa totius damni, quod non fuisset illatum nisi ex confidentia in mutuo

auxilio. Vasquez, Molina, Fallucius, Bonacina *hic Disp. 1. Quæst. 2. Part. 11.*

12. Quando actio injuriosa fuit *lucrativa*, primo loco tenetur rem ablatam restituere is apud quem exstat, aut qui malâ fide rem absumpsit: illo autem non restituente reliqui qui adjuverunt obligantur. Quando autem actio non fuit lucrativa, uti sit in mutilatione, incendio, detractione, tunc primò obnoxius est restitutori qui fuit causa primaria damni, uti mandans, vel executor. Quod si illi non velint, vel non possint restituere, tenentur reliqui cooperatores. Cajetanus, Layman, Bonacina, Navarrus *Cap. 17. &c.*

13. Quando damnum passus, causâ principali condonavit, liberantur etiam minus principales, non contra, uti cum aliis docet Layman *Lib. 3. Tract. 2. Cap. 6.*

14. Qui alium impedit ab aliqua re obtinenda, quæ non erat illi debita ex justitia, v. g. ab officio vel beneficio, absque vi vel fraude, non tenetur ad restitutionem, quamvis si ex odio fecerit graviter peccaverit. Vasquez, Sa, Bonacina &c.

15. Si autem id fecerit per vim, fraudem, calumniam, mendacium, tenetur compensare damnum juxta speciem & probabilitatem quam alter habuit illud bonum obtinendi, secundum judicium & arbitrium prudentis viri. Quia quilibet habet jus, ne per media illicita à sua spe, aut petitione justa deiciatur. Lesius, Bonacina, Molina *Tom. 1. Disp. 135.*

16. Quando bona restituenda, aut debita sunt incerti Domini, vel ad eum non potes accedere, si ea teneas absque delicto, post adhibitum frustra conatum restituendi verò Domino, probabile est quod possis ea tibi retinere; idque tutum in praxi affirmat Diana *Part. 2. Tract. 3. Ms. Resol. 5.* quamvis cum D. Thoma plures sentiant danda esse pauperibus.

17. Quod si conscius es te ea habere ex delicto, v. g. furto vel usura, teneris absolute illa in pauperes, aut alia opera pia erogare. Quia tunc optimo quo potest modo, fieri debet restitutio, ut cum nequeat corpori, saltem animæ veri Domini sit proficua, uti docet communis sententia apud Layman, *alioque.*

§. II.

Quid restitui debeat à Possessore, aut damnificatore bona, aut mala fidei?

1. **S**I Possessor bonæ fidei postea intelligat rem esse alienam, tantum tenetur eam restituere unâ cum fructibus ex ea perceptis si extent, vel quantum ex iis factus est locupletior, si contempserit. Ratio, quia Possessor bonæ fidei non tenetur ratione injustæ acceptio- nis, sed tantum ratione rei acceptæ, & possessæ, ergo non tenetur plus restituere quàm ex ea possideat. Exempli gratiâ, vestem à fure tibi donatam bonâ fide accepisti, & attrivisti, Dominus postea comparet, tantum illi teneris restituere vestem attritam, & tantum in super quantum tuo vestimento pepercisti, etiamsi vestis attrita sericea, & valde pretiosa fuisset. Quod si vestem illam non dono accepisti, sed pretio emisti, nihil præter vestem attritam est restituendum. Si autem sine tua culpa perusta aut ablata est, ad nihil omnino teneris. Ratio horum, quia nihilo factus es ditior: quæ doctrina aliis materiis facile potest applicari. Ita Bonacina, Layman *Lib. 3. Tract. 2. Cap. 3.* aliique passim Doctores.

2. Quia bonâ fide fecit contractum quem postea apprehendit esse *usurarium*, tantum tenetur restituere alteri

alteri id in quo ipse indè factus est ditior: *Layman supra, &c.* Eadem ratione, si quis bonâ fide vendidit rem alienam, dono sibi datam, v. g. vestem de qua supra, debet acceptum pretium restituere; nisi tamen ipsa vestis apud alterum reperitur; hæc enim Domino restitui debet, non pretium. *Molin. Vasquez, Lessius Lib. 2. Cap. 14. Diss. 1.* Quod si rem sibi donatam alteri gratis donasti, aliam non donaturus, ad nihil teneris, nisi forte ex charitate Domino indicare ubi res extet. *Bonacina, Trull, &c.* Quia indè non es factus ditior, cum nihil habeas in rebus tuis quod alias non haberes.

Simili modo, si rem ipse bonâ fide emisisti & postea vendidisti absque lucro, nihil teneris restituere, sed solus ille apud quem res extat, *Molin. Lessius, contra Vasquez &c.*

3. Notandum hic est, fructus qui ex aliena re possunt provenire, alios esse fructus naturales ipsius rei, ut fetus animalium, fructus arborum &c. & hi unâ cum re Domino cedunt, censentur enim esse pars aliqua rei fructifera: alii autem sunt fructus meræ industrialis quos res ex se non parit, sed tantum ad illos acquirendos adhibetur per modum instrumenti, v. g. frumentum alienum alio deportatum cum lucro vendidisti, vel pecuniam alienam ad negotiationem adhibuisti, non teneris hunc fructum, sive lucrum restituere. Quia non est fructus alienæ, sed tuæ industrialis.

Prædicta penè omnia fundantur in lege naturæ, quæ declaratur regulâ juris 46. in 6. *Locupletari alius non debet cum alterius iactura.* Et l. non hoc. ff. de Condiçt. Ind. *Naturâ æquum est neminem cum alterius detrimento fieri locupletiores.* Ex quibus in praxi alii casus deducuntur.

4. Quoad Possessorem, sive damnificatorem *malæ fidei*, debet universaliter ita restituere ut ponat æqualitatem cum jure alterius, & ipse ex delicto suo & mala fide lucrum non faciat. Et autem malæ fidei Possessor qui rem injustè possidet, sciens, aut per crassam seu mortalem ignorantiam scire negligens, jus sibi non competere.

5. Si res apud malæ fidei Possessorem casu fortuito perit, etiam peritura etiam si apud Dominum mansisset, in foro conscientiæ nihil restituere tenetur. Ratio, quia non tenetur ratione rei acceptæ, cum ex ea nihil possideat, neque ratione injustæ damnificationis, cum ipse istius damni fortuiti causa non fuerit, uti hic supponitur.

6. Si tamen eam dolo absumpsit, aut per negligentiam crassam sive mortalem perdidit, etiam si alias apud Dominum peritura fuisset, tenetur illius æstimationem Domino præstare. Ratio, quia in hoc casu obligatur Titulo injustæ damnificationis, *Lessius, Layman &c.*

7. Plerumque injustus malæ fidei Possessor, aut damnificator, non tantum tenetur restituere rem ablatam, & fructus perceptos, detractis suis expensis, sed etiam compensare Domino damnum emergens, aut lucrum cessans ex rei carentia. Quia per injustam ejus detentionem est vera causa talis damni, etsi ipse parum aut nihil ex ea percepisset. *Layman Lib. 3. Tract. 2. Cap. 4. Num. 7. &c.*

8. Si rei alienæ dum malâ fide detinetur pretium augeatur, Domino augetur, ac proindè illud etiam augmentum debet Domino restitui, *Layman supra.*

9. Probabile est cum qui in extrema necessitate consumpsit rem alienam, non tantum sibi commo-
sed etiam ante eam necessitatem furto acceptam, non-
neri postea, etsi possit eam compensare. Quia furum
non ademit illi jus quod quisvis habet ad consumendam
rem alienam in extrema necessitate, *Huri. Con. Palam.
Diana, contra Vasquez, Lessius &c.*

QUÆRES ex his primò: Quid dicendum de eo
qui cum vidisset domum agricolæ à militibus iniuste spoliari,
abstulit ipse duas vestes valentes 15. florenas, hæc
ratione ductus, si ego non auferam alii certò rapietur.

Respondet: Si accepit animo restituendi Domino, rectè fecisse; quod si contingat postea Domino restituere non posse, neque tenebitur etiam pauperibus restituere, ut docet *Layman* ex probabili multorum sententia. Si autem abstulit sine animo restituendi peccavit, & restitutione non excusatur. Quia uti milites, ita ipse invito Domino rem alienam occupavit.

QUÆRITUR 2. Quid judicandum de eo qui navis frumentum, aut annonam alienam furto absumpsit, quando postea die in navi omnia exceptis hœnibus submerguntur, aut diripiuntur?

Respondet teneri ad restitutionem. Quia cum semel ratione rei injustè acceptæ fuerit obligatus, per eventum fortuitum postea subsequentem non absolvitur.

§. III.

Qualiter restituendum pro homicidio, stupro, adulterio, fama &c.

1. Qui alium injustè occidit, aut læsit, tenetur restituere omnia damna pecuniaria, quæ læsus, ejusque hæredes, uxor, aut parentes patiuntur ratione injustæ occisionis, aut mutilationis. Quia horum omnium causa injusta fuit. Tales sunt primò impense in medicos, medicamenta, famulos, & alia ægro necessaria, detractis iis quæ sanus fuisset consumpturus. Secundo lucrum cessans ex officio, aut officio quod læsus nequit exercere, quantum scilicet prudentis arbitrio spectari valebat, detractis expensis, quæ in suam sustentationem consumere solebat. Mortuo autem occisore hæc omnia hæredes præstare tenentur. Non tamen probabiliter solvere debita occisi: Quia occisor illorum causa non fuit *Layman hic, aliique.*

2. Si læsus interfectori omnia remisit ante obitum, & hæredibus, uxori, & cæteris ad nihil tenebitur. Quia jus quod hi, tantum ratione occisi, acquirunt, jam restitutum est.

3. Quis alio fuit provocatus ad pugnam, non tenetur ad Restitutionem. Quia alter provocando libere fecit illi potestatem ut pro viribus agat ad vitam sibi conservandam. Adeoque obligationem illam ultro ipsi remisit. Idem dic de eo qui injustum invasorem occidit, etiam si per levem contumeliam, aliquam ei in iracundia occasionem præbuisse.

4. Pro ipsa vita, membro, cicatrice, nihil in rigore restituendum, sed venia tantum petenda. Quia sunt potestatis superioris, quæ pecuniâ æstimari nequeunt. *Lessius, Layman &c.* Contra *Sotum, Sylvestrum* Consultum est ut Confessarius occisori imponat Alia & eleemosynas pro anima occisi.

5. Quoad stuprum, qui virginem invitam dehonora-
tenetur vel eam ducere, vel compensare damnum inde secutum, arbitrio viri prudentis; pro ipsa per-
virginem
manif
non in
fraud
stope
volent
monu
Ide
ebus
con
let ell
6.
quod
tur ta
sparia
di.
les de
cum
affirm
Co
dum
licitar
plus il
lit. sp
salut
i. Cap
7.
ro, qu
quia d
quia r
proce
10. D
8.
Quom
aut
ilem c
fentem
9.
tuz,
detract
morali
10.
re, lam
est con
mo con
dam a
11.
sumam
illa eff
nitate
sumam
fictum
prehes
est cur
lendes
nas in
Rejel
12.
apost
der
da, qu
bantat
Qu
non ve
post m

virginitate nihil est restituendum. Hinc si stuprum manifestum occulturn, aut Matrimonium æque opulentum non impeditur, aut cum virginis consensu absque vi, vel fraude, vel Matrimonii promissione, patratum fuit, stupratori nulla restitutio incumbit. Quia in hoc casu violenti non est facta injuria; neque in priori casu damnum illatum est. *Lessius, Bonacina, Trullus &c.*

Idem est de eo, qui virginem solis blanditiis & precibus in consensum inflexit: nisi tamen preces fuerint conjunctæ cum minis, aut metu reverentiali, qualis solent esse ancillæ erga Dominum. *Trullus, &c.*

6. *Adulter & Adultera* tenentur reparare damnum, quod legitimæ proli ex adulterio nascitur. Non tenentur tamen ordinariè adultera declarare quod proles sit spuria, cum sua infamia. & domestica cum viro discordia. Quia bona fortunæ quibus privatur legitima proles debent cedere bono famæ, quo mater privaretur, cum hoc sit altioris ordinis. Nec proles tenetur matri affirmantem se spuriam esse, fidem adhibere.

Conari tamen debet mater quantum potest aliâ viâ damnum compensare, v. g. in utilitatem legitimæ prole familiariter diligentius administrando, de bonis propriis plus illi quam spurio distribuendo, denique, si idoneus sit, spurium inducendo ut restituta hæreditate fiat Ecclesiasticus, vel Religiosus. *Layman Lib. 3. Tract. 3. Part. 2. Cap. 14. Filiucius, Trull. &c.*

7. Eadem cum proportione dicenda sunt de adultero, quem contingit facilis à Restitutione excusari, sive qui damnum ab adultera compensandum credit, sive qui raro potest certò scire spurium à se, non ab alio, procreatum esse. *Bonacina, Trull. Lessius Lib. 2. Cap. 10. Diss. 6.*

8. Pro læsione famæ, æqualis fama restituenda est. Quando ea reddi non potest, non teneris per pecuniam aut alia bona inferioris ordinis illam compensare; & idem est de aliis bonis spiritualibus. Potes tamen per sententiam judicis ad talem Restitutionem obstringi.

9. Si ex detractone famæ sequantur alia damna fortunæ, v. g. impediendo ab officio, beneficio, lucro &c. detractor obligatur ad æstimationem damni secuti ex morali prudentum judicio, uti patet ex dictis §. 1.

10. Revelare alterius crimen quod notorium est, jure, famâ, vel facto, etiam in alio loco ubi ignoratur, non est contra justitiam. Secus est de crimine in privata domo coram paucis commissio. Quia qui hoc admisit, nondum ad famam suam alio loco jus admisit.

11. Illicita est compensatio famæ talis, ut si aliquis suam famam læserit, tu possis vicissim illum infamare. Quia illa esset manifesta vindicta, quam nemo privatâ auctoritate exercere potest. Si tamen nequeas injustam infamam aliâ viâ avertere, licitum est aliquem alterius defectum occultum propalare, v. g. quod antea fuerit deprehensus in mendacio, aut perjurio. Quia hoc tantum est cum moderamine inculpatae tutelæ famam suam defendere. Ad hanc præcisè defensionem licitum esse alienas literas aperire, docet *Peyrinus, Diana P. 3. Tr. 6. Resol. 55.*

12. Si quis suadendo aliâ ratione Religiosum ad apostasiam induxit, tenetur ex justitia illi reditum suadere, & Monasterio aut Collegio compensare commoda, quæ ex illius bonis, aut industria provenitura videbantur.

Qui conscientis obligationis potest in vita restituere, non vult tamen id præstare nisi in articulo mortis, aut post mortem per hæredes, absolvi non potest. Quia ha-

bet actualem voluntatem perseverandi in statu peccati, *Bonacina, Salas, Layman, Trull. Cap. 14. Diss. 11.*

§. IV.

Quanam excusent à Restitutione?

EX parte *Creditoris* regula generalis est, primò; Quandocumque creditor rationabiliter contentus esse debet ut Restitutio differatur potest ea differri, licet creditor ille sit invitus. Quando autem contentus esse debeat, colliges ex dicendis. Ita cum communi *Secius, Navarrus, &c.*

1. Si creditor cui faciendi est Restitutio, ostenderit saltem implicite se obligationem illam remittere, v. g. reddendo vel lacerando chirographum, per hoc remissa esse censetur, modò id fecerit liberè, non verò vi, metu, aut fraude inductus.

2. Si solutio æquivalens præstita sit alteri, cui creditor erat obligatus, excusat debitorem in foro conscientie, modò cautela adhibeatur ne creditor cogatur denuòolvere, *Bonacina &c.*

3. Si creditori facta est compensatio per operam, aut expensas in procuracione officii, aut beneficii æquivalentis.

4. Omitti potest Restitutio quamdiu constat quod creditor sit pecuniâ, v. g. mutuo datâ, abufurus ad grave peccatum, nisi ex omissione illa gravius malum timeatur.

Ex parte *Debitoris*, primò excusatur in foro conscientie à compensatione damni, qui illud intulit sine gravi culpa Theologica, id est, sine peccato mortali, nisi aliud pactus sit, vel inde factus fuerit ditior. Hinc excusatur à restitutione damni, qui in subita ira alium occidit sine advertentia sufficienti ad peccatum mortale &c.

Qui autem advertens ex sua actione periculum damni secuturi, omittit in eo præcavendo diligentiam, quam homines similis conditionis adhibere solent, tenetur compensare damna, quæ inde actu sequuntur. In foro autem externo tantum habetur ratio culpæ juridicæ, quæ dividitur in latam, levem, & levissimam, neque requirit offensam mortalem ut cogit ad restitutionem.

1. Excusatur qui ad restituendum est impotens servatâ status sui justâ decentiâ, v. g. non tenetur civis primarius abjicere se ad artem mechanicam: nec mechanicus artis suæ instrumenta divendere; sed sufficit per partes tantum solvere quantum supra statum lucrari potest. Nisi tamen illi suâ culpâ, & per vitam prodigam ad illam status sui amissionem devenierint. *Bonacina, Layman &c.*

Adde, nisi ipse Creditor ex dilatione solutionis æquale damnum subire cogatur. Debet enim debitor potius illud incommodum sustinere quam creditor, cum res debita ad hunc jure pertineat. Et idem dicendum est, si status debitoris constatur, non ex rebus propriis, sed à creditore acceptis. Has enim restituendo, tantum censetur debitor ad statum proprium & suis mediis convenientem redire.

2. Excusatur debitor si nequeat restituere absque periculo animæ suæ, vel suorum, v. g. prostituendo filias quæstui meretricio, filios latrocinis, lapsam desperationi &c.

3. Si non possit restituere absque periculo vitæ, aut notabili jacturâ suæ famæ. Quia non tenetur plus damni sustinere solvendo, quam alteri inferat omitendo.

4. Si restituendo debeat creditor subire damnum

nota-

notabiliter gravius quam sit ipsum debitum. etiam si fuisset contractum ex delicto.

6. Quando rem teneris restituere pauperibus, potes illam tibi applicare; si juxta tuum statum sis pauper. Quia ipse debitor non debet esse deterioris conditionis quam alii pauperes. *Layman &c.*

7. Excusat juxta leges *Cessio honorum*: Jure enim constitutum est, ut qui tam multa contraxit debita ut nequeat satisfacere, possit bona sua relinquere in manibus creditorum, & sic manere liber, etiam in foro interno, retentis tantum artis suae instrumentis, & rebus ad sustentationem necessariis. Si tamen postea redeat ad pinguiorem fortunam ad Restitutionem obligatur. Ex lege, *cum & filii qui boni. Navarra, Lessius, Bonacina &c.*

8. Denique à Restitutione famæ *insuper* excusaris, si ab eo quem infamasti pari modo sis infamatus. Si ejus fama aliter sit recuperata. Si infamia jam abiit in obligationem. Si crimen occultum quod propalasti postea aliâ viâ factum sit publicum. Aut si illius, cujus crimen aperuisti, alia ejusmodi crimina sint satis publica; tunc enim illius fama parum aut nihil censetur imminuta.

QUÆRES. An pro debito quod non restituitur aut solvitur, licita sit compensatio, quando debitum non est certum, sed probabile tantum? Negat merito sententia communis. Quia una ex conditionibus requisitis ad justam compensationem dicitur esse, quod debitum sit liquidum, id est, de illo certo constet, vel saltem iudex declaraverit ad illum pertinere: & ita docet Vasquez, Molina, Suarez, Thomas Sanchez, Lessius *Lib. 2. de Justitia Cap. 12. Num. 58.* & plures alii quos refert Diana *Part. 7. Tract. 10. Resol. 16.*

Circa hanc resolutionem notari possunt considerationes quas movet Card. de Lug. *de Just. Disp. 16. Sect. 5. Num. 97.* ubi sic concludit: Quotiescumque ergo probabilitas versatur circa ipsam compensationem, possum licite compensare occultè debitum sequendo aliquam opinionem probabilem, quæ dicat, non solum rem esse meam, sed me posse licite uti compensatione: & quoad hoc, inquit, omnes debemus convenire.

Strictior esse videtur opinio Matthæi de Moya in *Selectarum Quæstionum* parte altera ad *Tr. 6. Disp. 4. Quæst. 1. Pag. 326.* ubi sic ait: Quando ex utraque parte militat opinio probabilis, alia debitori, alia creditoris favens, circa jus, vel circa factum ex cujus probationibus resultat opinio probabilis docens iudicem posse rem actori applicare, non obstantibus probationibus pro reo factis, tunc opinio media mihi placet. Nimirum, quoties opinio utrique patri fuerit probabilis, vel sua cuique probabilior, ut frequenter evenit, licitam esse compensationem, non in toto, sed in medietate. Ratio est, quia quando jus duorum ad eandem rem est æquale, debet æquale esse utriusque emolumentum: in hoc enim nulli fit injuria, nullusque rationaliter in vitium esse potest, cum eadem sit utriusque fors, & unusquisque exponatur eidem periculo amittendi partem rem verâ sibi competentem, vel fortunæ lucrandi, quæ ad alium etiam pertinebat. Ergo justitia, quæ æqualitatem amat, rem inter utrumque dividendam dicitur. Hæc ulterius Moya pluribus confirmat, quæ loco citato expendi possunt.

Quomodo possit Catholicus excusari à Restitutione honorum Ecclesiasticorum, eorumque fructibus male perceptis, vide supra *Part. 3. Tract. 2. Cap. 5.* Et quis possit dispensare, & sub qua conditione ut Laicus talia

bona retineat, *Ibid.* Denique, an & cui restituenda pretium simoniacè acceptum, vide *Tract. 5. Cap. 10. de Simonia.*

Quomodo per Compositionem cum Pontifice possit aliquis liberari à Restitutione, quando bona sunt certi Domini, aut quando hic propter hæresim, aut aliud grave delictum, meretur in pœnam, isto debito variari, videri potest, si res exigat, apud Lessium *de Just. Lib. 2. Cap. 16. Dubit. 11.*

CAPUT ULTIMUM.

Quando teneatur ad Restitutionem Judex, Advocatus, & Testis: & de forma in jure procedendi.

Iudex qui condemnat reum vel ex privata scientia vel ex cognitione per injuriam extorta, tenetur ad Restitutionem sive hæredibus, sive aliis quibus per hoc damnum intulit. Ita Navarra *Cap. 18. Num. 59.* Notus de secreto, *Membro 3. q. 1. Concl. 5.* Lessius *de Just. Lib. 2. Cap. 29. Dubit. 18.* Quia damnando ex certa scientia facit injuriam reo, cum sic non procedat competens Judex, nec ex vi officii talis potestas sit illi concessa. Quando etiam per injuriam extorquetur, ponit injustè causam damni inde secuti, ideoque tenetur illud reparare.

Censetur autem injustè crimen extorquere: 1. Si per seipsum criminis inquisitionem incipiat, nulla præcedente infamia, aut denunciatione juridicâ, quæ inquisitioni viam aperiat. 2. Si tormentis, vel metu pro quo tormentorum Confessionem elicit, cum non adessent indicia idonea ad torquendum. 3. Si dolose duxit ad confitendum, ut promittendo illi impunitatem si crimen agnosceret, &c.

Sed in his observandum. Si Judici supplicarent rationes ex quibus reum juridicè damnare poterat, tunc non tenetur ad Restitutionem. Quia procedendo ex scientia privata, vel extorta, tantum injuria committitur in modo inferendi damni, non in illius substantiam, idem damnum ex alia ratione justè inferre poterit.

2. De *Advocati* obligatione dicendum, quando ipsius negligentia, aut imperitia, cliens justam causam amisit, tenetur huic refarcire damnum quod ipsi intulit. Quia lex Justitiæ requirit ut pro suo clientis diligentiam debitam adhibeat pro conditione causæ sit commissæ; ut si sit difficilis, aut magni momenti, per studii, & curæ applicare teneatur, quàm si sit facilis aut momenti minoris. Præterea ratione officii tenetur esse instructus peritiâ convenienti in illo jure, & munere quod exercet, cum pro idoneo Advocato se exponat, & pro qualitate personæ sit instructus. Si incipiat in quo sit desit, pro ratione damni inde secuti ad Restitutionem obligatur.

Quando Advocatus defendit causam quam scilicet tenetur esse injustam, tenetur ad Restitutionem omnium damnorum quæ parti obveniunt ratione patrocinii illo suscepti, ut sunt expensæ in lite factæ, & alia quæ partem amisit: & si clientem cum bona fide procedentem non monuit de causæ injustitiâ, tenetur illi de damno de consecuto. Quia horum omnium se veram causam præbuit sive committendo, sive omitendo committendum sui officii, ad quod præstandum se tacite obligavit.

Quod si cliens monitus de causæ injustitiâ noluit illud defendere, tenetur adhuc Advocatus causam prosecutio-

Also
ki

The
log
D. 11

defere. Neque tunc licet illi inducere partem ad transactionem cum illius damno conjunctam. Quia transactio sive compositio tantum habet locum in causa dubia, ut docet D. Thomas *Quest. 7. Art. 3. ad 2.* Sylvester *v. Advocatus Num. 16.* Navarrus *Cap. 25. Num. 28.* Ex quo etiam patet, graviter peccare sive Consiliarios, sive Advocatos; qui in decursu litis advertentes partem alteram, cui forte favent, tueri causam iniquam, inducunt alteram ad compositionem, recedendo ex parte à suo jure, cum tamen illis constet jus hujus dubium non esse.

Advocatum nulli facere injuriam defendendo etiam causam minus probabilem, modò verè probabilem, diximus supra Tr. 1. in principiis practicis de opinione probabilis: & ut rectè hic notat *Lessius*, sæpe id quod apparet minus probabile, à parte rei verus est.

3. De Teste in judicio dicendum, Si vel ex certa scientia, vel ex crassa ignorantia protulit falsum Testimonium, & ratione istius alter injustè damnus sustinuit, teneatur in solidum ad totius damni Restitutionem. Quia testis ille per injuriam fuit causa efficax totius damni, si carnis quæ ex illius Testimonio provenit.

Si tamen Reus jam erat per alios testes convictus, & tuum Testimonium illis accedens nihil effecit, sic ut propter illud nec poena sit aucta, nec Judex redditus sit firmior ad eam infligendam, tunc ad Restitutionem non obligaris. Quia etsi falsum illud testificando injuriam intuleris, non fuisti tamen causa efficax damni secuti, cum illatum sit ex prioribus Testimoniis, & tua testificatio superveniens in illud non influxerit: ita *Lessius* cum aliis, supra *Cap. 13. Dub. 2. & Cap. 30. Dub. 7.*

Qui falsum Testimonium dixit ratione cujus mors vel mutilatio inferenda est, tenetur sua dicta revocare, si id profuturum sit, quamvis ipsi periculum similis poenæ immineret; ita Doctores communiter. Quia, in pari damno melior censeri debet conditio innocentis, ex *Regula Juris*. Idem dicendum, si quis alios ad falsum Testimonium dicendum induxerit. Quod etiam in Restitutione famæ, pecuniæ, & honoris in pari detrimentum locum habet.

Si quis falsum testificatus est ex ignorantia, vel inadvertentia non damnabili, vel ex oblivione saltem non mortifera, ratione cujus contingit aliquem damnari, non obligari ad restitutionem docent passim Theologi, cum Petro, Navarra, *Lessio*, Cajetano *Quest. 70. Art. 4.* aliisque, neque teneri cum vitæ periculo suum Testimonium revocare, ut ibidem Cajetanus. Quia nec tenetur ratione rei acceptæ, cum nihil acceperit; neque ratione injustæ damnificationis, cum supponatur non peccasse, saltem mortaliter: ut magis probatur supra *Tract. 5. Cap. 7. in fine.*

Testis non tenetur ad Restitutionem ex eo quod in alterius periculo se non obtulerit ad testificandum, ut docet Navarrus *c. 15. n. 17. &c.* Quia non tenetur ex justitia se ad hoc offerre; quamvis aliquando teneatur ex charitate, ut si videat suum Testimonium esse necessarium ad innocentem liberandum. Neque ad restituendum tenetur, si nolit testari, quando inde grave damnum illi immineret. Quia in hoc casu neque per se obligationem habet ut grave damnum sibi procuret, neque Superior potest ad hoc eum obligare, nisi in casu quo ratio boni publici id postulet.

Sed quid si nullum damni periculum immineat, & à Judice citetur, vel jubeatur citari ad testificandum? Docent non pauci, si hoc casu fugiat, vel se occultet, rei aliqua arte Judicis interrogationem eludat, ad *Re. P. Ardeck. Tom. II.*

stitutionem obligari. Ita Navarrus *Cap. 25. Num. 41.* Sotus *Lib. 5. de Just. Quest. 7. Art. 1.* Mich. Salenius *Quest. 70. Art. 1. Dub. 3. aliisque.* Quia, inquit, hoc ipso quo citatus est per publicum nuncium, tenetur ex Justitia Testimonium proferre; sicut tenetur is cui manus tutoris impostum est.

Respondet tamen *Lessius* supra, adducens Petrum Soto, Salonium & Joannem à Penna, primò verius omnino videri, eum qui se occultat, vel fugit antequam Judicis præceptum, aut citatio illi legitime denunciatur, non teneri ad Restitutionem damni secuti ex defectu testificationis; quamvis potuerit graviter peccasse contra charitatem proximi. Ratio est, quia nemo tenetur præcepto Superioris, priusquam ei debito modo imponatur, ut si aliquis, etiam non rectè, vitæ conspectum Superioris, ne illi mandatum aliquid imponat, tali mandato nondum denunciato non obligatur.

Secundò, Non videri etiam improbabile, ad Restitutionem damni non teneri, si postquam citatio Judicis per ministrum publicum illi insinuata est, fugã, vel fraude aliqua testificandi actum declina verit; ut si eum sibi inimicum esse prætendat. Ita *Lessius* supra, citans Sylvetrum id aperte docentem *ver. Testis N. 8.* Molinam, & alios; Quia etsi in tali casu admittant peccatum contra obedientiam & charitatem proximi, non tamen contra justitiam, quæ obligationem restituendi fundare solet. Quod confirmatur ex eo, quod nemo possit alteri dare jus ad functiones liberas alterius, nisi qui illarum est dominus: cum ergo nemo præter me sit Dominus mearum functionum, qualis est testificatio, nemo etiam absque meo consensu potest alteri ad illas jus concedere: intelligendo ut supra, nisi ratio boni publici id postulet.

Dicendum est denique cum communi, Testem teneri restituere quod accepit, ut verum etiam Testimonium proferret. Quamvis enim non semper ex Justitia teneatur testari, si tamen testari velit, tenetur ex Justitia testari veritatem: nam pro actione vel omissione aliunde debita, nihil potest exigi ab eo cui illa debetur. Excipe hic, nisi ipsa veritatis testificatio cederet in detrimentum testificantis, vel labor, aut sumptus ab illo impendendus esset.

Pro pleniori notitia & commodo, hic oportunè subjicio Propositiones recentè prohibitas ad hanc materiam pertinentes.

Quando litigantes habent pro se opiniones aequè probabiles, potest Judex pecuniam accipere pro ferenda sententia in favorem unius præ alio. Damnavit Alexander VII. Propos. 26.

Licet interficere falsum Accusatorem, falsos Testes, ac etiam Judicem à quo iniqua certò imminet sententia, si alia via non potest innocens damnum evitare. Idem Alexander VII. Propos. 18.

Quoad forum conscientie, Reo correcto, ejusque consummata cessante, cessant Censura. Idem Propos. 44.

Probabiliter existimo, Judicem posse judicare juxta opinionem etiam minus probabilem. Damnavit Innocentius XI. Prop. 2.

Quidni non nisi veniale sit Detrahentis auctoritatem magnam, sibi noxiam, falso crimine elidere. Idem Innocentius XI. Propos. 43.

De Regulis & notitia Juris utriusque, & aliis ad forum Judiciale pertinentibus, accedit infra huic Operi Tractatus septimus in fine hujus Tomi secundi.